

Diak

KEIJO PIIRAINEN

Osaamisella kohti hyvinvointia

Rakenteellisen sosiaalityön opas

Diak
Työelämä

29

Keijo Piirainen

OSAAMISELLA KOHTI HYVINVOINTIA

RAKENTEELLISEN SOSIAALITYÖN OPAS

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kainuun sote

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Helsinki 2022

DIAK **TYÖELÄMÄ** 29

Kannen kuva: Shutterstock

Taitto: PunaMusta Oy

ISBN 978-952-493-403-9 (painettu)

ISSN 2343-2187 (painettu)

ISBN 978-952-493-404-6 (verkkojulkaisu)

ISSN 2343-2195 (verkkojulkaisu)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-404-6>

PunaMusta Oy

Tampere 2022

TIIVISTELMÄ

Keijo Piirainen

Helsinki:

59 s.

**OSAAMISELLA KOHTI HYVINVOINTIA
RAKENTEELLISEN SOSIAALITYÖN OPAS**

Diakonia-ammattikorkeakoulu, 2022

Diak Työelämä 29

Rakenteellinen sosiaalityö pyrkii edistämään hyvinvointia ja torjumaan sosiaalisia ongelmia käytettävissä olevaan tietoon perustuen, tiedontuotantoon keskittyen ja yhteiskuntaa kehittäen.

Tämän julkaisun tarkoituksena on tukea rakenteellisen sosiaalityön toimeenpanoa ja osaamista alueellisella ja paikallisella tasolla. Julkaisu tarjoaa rakenteelliseen työhön lähtökohtia, joita voi syventää ja soveltaa käytännössä. Osaltaan tavoitteena on ehkäistä hämmennystä, jota voi syntyä, mikäli rakenteellista sosiaalityötä ja sen tuloksia lähestytään – toisin kuin tässä julkaisussa – kriittisen ja radikaalin rakenteellisen sosiaalityön lähtökohdista. Järjestelmämuutosten sijaan oppaassa painottuvat rakenteellisen sosiaalityön toimeenpanon ja siihen sisältyvän kehittämisen näköalat.

Julkaisu kiinnittyy rakenteellisen sosiaalityön normatiiviseen ja organisatoriseen perustaan, vaikka myös joihinkin ideologisiin lähtökohtiin viitataan. Palvelujen järjestämistä ohjataan muun muassa lainsäädännön avulla. Rakenteellisen sosiaalityön tavoite ja sisältö on määritelty sosiaalihuoltolaissa. Tavoitteiden saavuttamiseksi on käytettävissä keinovalikoimaa, jota julkaisussa esitellään. Ydin-sanoma rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiseksi on muotoiltu ydinteeseihin. Julkaisun lopusta löytyvät liitteet täydentävät keinovalikoimaa ja antavat käytännön esimerkkejä.

Rakenteellisen sosiaalityön osaamistarve ja haasteet ovat mittavat hyvinvointialueiden, kuntien, palvelujen tuottajien ja muun tuen antajien yhteistyön uudistuvissa rakenteissa. Rakenteilla tarkoitetaan keskeisesti resursseja, normeja sekä toiminta- ja menettelykäytäntöjä. Sosiaalityön tehtävänä on huolehtia sosiaalista hyvinvointia ja sosiaalisia ongelmia koskevan tiedon välittämisestä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Tehtävään kuuluu varmistaa, että sosiaalihuollon asiantuntemusta hyödynnetään, mikä edellyttää asiantuntemuksen tuomista osaksi hyvinvointialueen muiden toimialojen ja kunnan suunnittelua.

Asiakastyöhön perustuvan tiedon tuottaminen asiakkaiden tarpeista yhteiskunnallisine yhteyksineen ja tarpeisiin kohdennettavien tuen muotojen vaiku-

tusten arviointi on tehty velvoittavaksi. Samoin myös tavoitteellinen toiminta toimenpide-ehdotuksineen sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi, korjaamiseksi sekä asuin- ja toimintaympäristöjen kehittämiseksi. Kehittämisen keskeisenä elementtinä on yhteistyö yksityisten palveluntuottajien ja järjestöjen kanssa, jotta paikallinen sosiaalityö ja muut tuen muodot ovat tarkoituksenmukaisia, kohden-
tuvat oikein ja edistävät hyvinvointia.

Julkaisu on syntynyt nykytietämyksen ja yhteisen kehittämisen tuloksena (SOSRAKE-osaamisverkosto-hanke). Kehittäminen ei ole ollut yksisuuntaista, vaan yhteistyöhön osallistunut verkosto on antanut tärkeän panoksensa (kuntia, sosiaali- ja terveyspalvelujen organisaatioita ja korkeakouluja).

Asiasanat: rakenteellinen sosiaalityö, kehittäminen, muutosjohtaminen, tietoperustainen johtaminen, hyvinvointialueet, asiakkaat, osallistaminen

ABSTRACT

Keijo Piirainen

Helsinki:

59 pp.

**KNOW-HOW-DRIVEN PATH TO WELL-BEING
GUIDE FOR CONSTRUCTIVE SOCIAL WORK**

Diaconia University of Applied Sciences, 2022

Diak Työelämä 29

Constructive social work attempts to promote wellbeing and prevent social problems based on available information while focusing on knowledge production and the development of the society.

The objective of this publication is to support the implementation of constructive social work and related competences on both regional and local level. The publication offers starting points for constructive work that can be advanced and applied in practice. Furthermore, a secondary objective is to prevent confusion that can arise from approaching social work and its results from the perspective of critical and radical constructive social work – unlike in the current publication. Instead of changes in the system, this guide focuses on the implementation of constructive social work and its development prospects.

This publication is connected to the normative and organisational framework of constructive social work. However, some ideological premises are referred to as well. Organisation of services is directed, among others, through legislation. The objective and content of constructive social work have been defined in the Social Welfare Act. To achieve these objectives, a range of methods is available, and it will be discussed in this publication. The core message for implementing constructive social work has been formulated into core theses. The appendixes available at the end of the publication complement the range of method and provide practical examples.

The reforming cooperation structures of wellbeing services counties, municipalities, service providers, and other supporting elements have a substantial need for know-how related to constructive social work, and the challenges are remarkable. In here, structures refer to central resources, norms, as well as operation and procedural practices. Social work should ensure social wellbeing and the transfer of information related to social challenges to promote wellbeing and public health. As a part of this mission, the utilisation of social welfare expertise must be ensured. This necessitates integrating the expertise as a part of the planning for other sectors of wellbeing service counties and the municipality.

Generating social work based knowledge on the needs of clients, together with their societal connections and the outcome evaluation on forms of aid targeted towards these needs, have become mandatory elements. The same applies to target-oriented activities, together with suggested procedures for preventing and mending social problems, as well as for developing residential and operational environments. Cooperation with private service providers and non-government organizations is a key element for development. This ensures that local social work and other forms of aid are appropriate, correctly targeted, and supporting wellbeing.

This publication was formulated based on the results of current knowledge and common development processes (SOSRAKE – Social Services’ Knowledge Network of Structural Work). Furthermore, the development process has not been unilateral: the participating network, which included municipalities, social and healthcare service organisations, and higher education institutes, has provided their essential effort for the development.

Keywords: constrictive social work, development, knowledge-based management, management by change, wellbeing services counties, social inclusion, clients

SISÄLLYS

Tiivistelmä	3
Abstract	5
1 JOHDANTO	9
2 RAKENTEELLISEN SOSIAALITYÖN ASEMA JA KOHDE	12
2.1 Sosiaalityö rakenteissa ja niiden hyödyntämisessä	12
2.2 Maltillinen hyvinvointivaltion kehittäminen ja puolustaminen	13
3 SOSIAALIHUOLTOLAIN MUKAINEN TAVOITE JA PERUSTELU	16
4 OSALLISUUS RAKENTEELLISSA SOSIAALITYÖSSÄ JA MENETELMÄT	18
4.1 Muutostarpeet ja osallisuus	18
4.2 Yksilökohtaisuudesta yhteisöihin, kuulemisesta arviointiin	19
5 TIETO JA INFORMAATIO RAKENTEELLISSA SOSIAALITYÖSSÄ	25
5.1 Informaation ja tiedon ero	25
5.2 Tiedon lajit ja näyttöön perustuva käytäntö	26
6 JOHTAMINEN JA VAIKUTTAMINEN	28
6.1 Rakenteellisen sosiaalityön mahdollistaminen ja tiedon hyödyntäminen	28
6.2 Sosiaalityöhön vaikuttaminen ja sosiaalityössä vaikuttaminen	30
7 RAKENTEELLISEN SOSIAALITYÖN TOIMEENPANON TUKEMINEN	32
7.1 Hallinnolliset ohjausmekanismit	32
7.2 Koulutuksen, kehittämisen ja tutkimuksen tuki toimeenpanoon	34
7.3 Riittävän hyvän toimeenpanon varmistaminen	36
8 TEESIT RAKENTEELLISEN SOSIAALITYÖN TOTEUTTAMISEKSI	37
LÄHTEET	39

Liitteet	42
Liite 1 Asiakastyössä tapahtuva informaation karttuminen, tavoitteenasettelu ja tavoitteiden saavuttamisen arviointi	42
Liite 2 Esimerkki palvelujen rajoista, ilkeiden ongelmien kanssa kamppailevien ihmisten kohtaamisesta ja vaihtoehtoisen tuen merkityksestä	44
Liite 3 Esimerkki osallistumisen ja tuen muotojen kehittamisestä ja integroinnista paikallisyhteisöön	46
Liite 4 Esimerkki kuormittavassa elämäntilanteessa oleviin nuoriin kohdistuvasta yhteisöreportteritoiminnasta	48
Liite 5 Esimerkki asiakasraadista, Kuopion yliopistollinen sairaala (KYS)	49
Liite 6 Esimerkki alueraatitoiminnasta	50
Liite 7 Esimerkki kokemusasiantuntijuuteen liittyvästä tiedonmuodostuksesta	51
Liite 8 Esimerkki kokemusasiantuntijuuden hyödyntämisestä	52
Liite 9 Sosiaalinen raportointi	53
Liite 10 Sosiaalisten raporttien käsittely - Kainuun tapaus	54
Liite 11 Alkoholien riskikäyttäjiin kohdistettava mini-interventio	55
Liite 12 Hyvinvointivaikutusten ennakoarviointi kaavoituksessa, esimerkki kaupunkilaisten osallistumisesta	56
Liite 13 Palvelujen järjestämisen ja tuotannon mallinnus vaihtoehtoisten toimintatapojen vertailuun ja valintojen tekemiseen päätöksenteossa	57
Kuviot	
Kuvio 1. Rakenteellisen sosiaalityön tavoitteista uudistusten toimeenpanoon terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi	11
Kuvio 2. Arvioinnin elementit palvelutuotannon mallissa	57

1 JOHDANTO

Rakenteellisen sosiaalityön tehtävä on tukea hyvinvoinnin edellytyksiä sekä ehkäistä ja korjata sosiaalisia ongelmia. Sosiaalisia ongelmia ovat muun muassa köyhyys, avuttomuus ja huono-osaisuus. Ominaista ongelmille on, että ne ovat järjestäytymättömiä (järjestäytynttä rikollisuutta lukuun ottamatta). Työn erityisiä kohteita ovat yhteisöt ja yhdyskunnat.

Rakenteellisesta sosiaalityöstä on keskusteltu vuosikymmeniä, ja toiminnan sisältö on määritelty lainsäädännössä. Sosiaalihuoltolakiin (L 2014/1301) rakenteellisen sosiaalityön käsite kirjattiin vuonna 2014, vaikka jo aiemmin sisällöllinen velvoite rakenteellisen työn tekemiseen oli ollut.

Sosiaalihuoltolakia uudistettaessa tavoitteena oli, että asiakastyöhön perustuva kasautuva tieto asiakkaiden tarpeista ja palveluiden vaikutuksista oli voitava liittää laajempiin yhteyksiin kuin yksin asiakkaan tilanteeseen ja työkäytäntöihin. Yksilö- ja ryhmätyössä kertyvää tietoa tuli voida käyttää myös rakenteelliseen kehittämiseen. Näin toimenpiteiden kehittämiseksi sosiaalisten ongelmien korjaamiseksi, ehkäisemiseksi, tavoiteltujen olosuhteiden ylläpitämiseksi ja rakenteellisten ratkaisujen toteuttamiseksi olisi aiempaa vahvempi lainsäädännöllinen pohja ja normatiivinen perusta. (vrt. HE 2014/164.)

Uusien lakien luominen ja vanhojen uudistaminen ei sinänsä merkitse toimintatapojen muutosta. Rakenteellisen työn legitimointi valtion keskushallinnon kautta ei myöskään tarkoita, että sosiaalityössä olisi edellytykset rakenteellisen työn toteuttamiseen. Rakenteellinen työ tarvitsee käytettävissä olevien resurssien tasolla teoreettista ymmärrystä, osaamista, ammatillista henkilöstöä ja toimivaa infrastruktuuria. Jälkimmäisen osalta kysymys on muun muassa asiakastyössä käytettävistä vaikutuksiin liittyvistä mittareista, tarkoituksenmukaisista rekistereistä ja mahdollisuudesta omien työkäytäntöjen hallintaan.

Rakenteellisen sosiaalityön toimeenpanoa voidaan tukea ja kehittää. Kehittämistä ja toimeenpanoa voidaan ohjata niin paikallisin, alueellisin kuin valtionhallinnon ohjausmekanismein. Valtionhallinnon käytettävissä olevia ohjausmekanismeja ovat rahoitus, normiohjaus, informaatio-ohjaus ja ohjelmaperusteinen ohjaus. Niitä voidaan käyttää yhtä aikaa eivätkä ne ole toistensa vaihtoehtoja. Esimerkiksi ohjelmaperusteinen ohjaus vaatii rahoitusta vaikkapa

toteutettavaksi suunnitellun yhdenmukaisen toimintamallin mahdollistamiseksi ja käyttöönottoon. Myös alueellisella ja paikallisella johtamisella, ohjauksella ja koulutuksella on toimeenpanon näkökulmasta merkitystä. Kunnissa ja hyvinvointialueilla on ratkaistava resurssien kohdentamiseen, hyvinvointitavoitteiden asettamiseen, konkretisointiin ja seurantaan liittyviä kysymyksiä. Mallintaminen, informaatio-ohjaus, ohjelmaperusteiseen ohjaukseen liittyvä hanketoiminta ja koulutus tukevat toimeenpanoa.

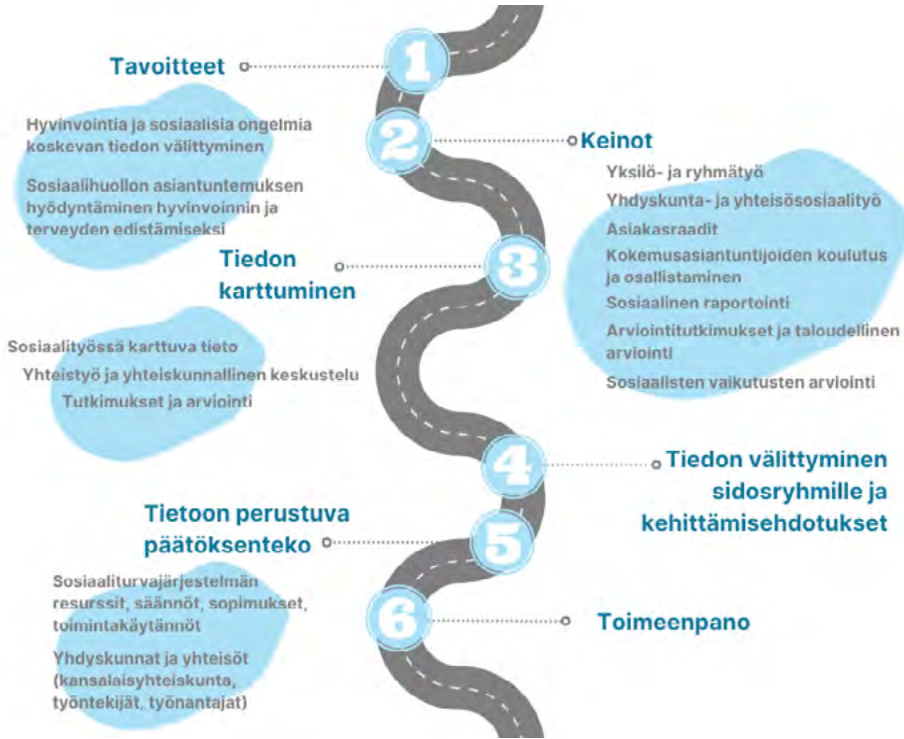
Rakenteellisessa sosiaalityössä keskeinen kysymys on, miten rakenteellisen sosiaalityön ajattelu- ja toimintatapa niveltyy osaksi käytännön työtä (Pohjola, 2011). Opas painottaa rakenteellista sosiaalityötä maltillisena toimintana ja vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän sisällä tapahtuvana hyvinvointiin liittyvänä kehittämisenä, suhtautuu kriittisesti rakenteellisen sosiaalityön radikaaleihin suuntauksiin ja tarjoaa käytännön menetelmäesimerkkejä. Oppaan jäsenyyksen ja esimerkkien myötä tarkoituksena on rohkaista ja tukea sosiaalityöntekijöitä näkemään rakenteellisen sosiaalityön paikkoja ja tukea heidän toimintaansa juuri siinä toimintaympäristössä, jossa he ovat. Tarkoituksena on myös tukea rakenteellisen sosiaalityön toimeenpanoa rakenteellisen sosiaalityön järjestämisessä ja eri sidosryhmiä rakenteellisen työn edellytysten vahvistamiseksi.

Julkaisu perustuu erityisesti sosiaalihuoltolain (L 2014/1301) määritelmään rakenteellisesta sosiaalityöstä, rakenteellista sosiaalityötä koskevaan kirjallisuuteen ja rakenteellisen sosiaalityön osaamisen vahvistamisen tuotoksiin (SOSRAKE-osaamisverkosto -hanke¹).

Keskeisiä teemoja voidaan hahmottaa seuraavan kuvion avulla (Kuvio 1).

---

¹ Hankkeessa on kehitetty (2020–2022) sosiaalialan rakenteellista osaamista sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Kehittämisen kokonaisuutta koordinoi Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Osatoteuttajina toimivat Etelä-Savon sosiaali- ja terveyspalvelujen kuntayhtymä, Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä, Diakoniammattikorkeakoulu ja Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu.

Kuvio 1. Rakenteellisen sosiaalityön tavoitteista uudistusten toimeenpanoon terveyden ja hyvinvoinnin edistämässä

Kuvion teemat ovat keskeisesti mukana tämän julkaisun rakenteessa. Luvut kaksi ja kolme käsittelevät rakenteellisen sosiaalityön lähtökohtia ja tavoitteita. Luku neljä esittelee keinovalikoimaa eli menetelmiä. Viides luku käsittelee informaation ja tiedon luonnetta rakenteellisessa työssä. Oppaan loppuosaa hahmottelee rakenteellisen sosiaalityön johtamista ja toimeenpanoa toimitusosuusmuotoisena. Toimeenpanokysymyksiä käsitellään varsin yleisellä tasolla, eikä tarkastelu painotu esimerkiksi rakenteellisessa sosiaalityössä tehtyjen toimitusosuusmuotoisten perusteella tehtyjen päätösten toimeenpanoon (toisin kuin edellä olevassa kuviossa). Julkaisun lopusta löytyvät liitteet täydentävät keinovalikoimaa ja antavat käytännön esimerkkejä.²

2 Esimerkkien tuottamiseen ovat osallistuneet Hanna Tervo (ISO), Anne Tuikka (Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä), Niina Kela-Korhonen (KYS), Henna Raikaslehto (Xamk), Elsa Husu (Etelä-Savon sosiaali- ja terveystalvelujen kuntayhtymä) sekä Sirkkulanpuisto ry:n hanketyöntekijät.

2 RAKENTEELLISEN SOSIAALITYÖN ASEMA JA KOHDE

2.1 Sosiaalityö rakenteissa ja niiden hyödyntämisessä

lman rakenteen käsitteen ja sosiaalisen järjestyksen ajatusta rakenteellisen sosiaalityön käsite ei ole ymmärrettävä. Rakenteellisen sosiaalityön käsitteen sisältö viittaa siihen, että sosiaaliset ongelmat ovat rakentuneet sosiaalisen järjestyksen sisään, minkä vuoksi muutoksen ydin pitää olla pääasiassa rakenteissa eikä yksilöissä (Payne, 2005, s. 237).

Rakenteilla tarkoitetaan sääntöjä, sopimuksia ja resursseja, jotka ovat järjestyneet yhteiskunnallisten järjestelmien ominaisuuksiksi. Esimerkkinä voidaan mainita vaikkapa sosiaaliturvajärjestelmään kuuluvat sosiaalipalvelut, sosiaalivaikutus ja sosiaalivastukset. Järjestelmien toiminnassa on puolestaan kysymys toimintakäytännöistä. (esim. Giddens, 1984, s. 7.) Rakenteellinen sosiaalityö puolustaa tai pykii muutoksiin toiminnan edellytyksenä ja toimintaa ohjaavissa resursseissa, säännöissä, sopimuksissa.

Resurssit ovat jaettavissa ensinnäkin aineellisiin, jotka voidaan laskea rahamääräisinä kustannuksina. Näitä ovat työvoima, tilaratkaisut, työvälineet ja tarvittava infrastruktuuri (esim. sähkö, rekisterit, mittarit, työn tekemistä tukevat ohjelmat). Toiseksi on aineettomia resursseja, joita on hyvin vaikea – yleensä mahdotonta – laskea rahamääräisinä kustannuksina. Esimerkiksi työilmapiiri ja osaminen ovat aineettomia resursseja.

Rakenteellinen sosiaalityö voidaan nähdä osana laajempaa sosiaalipolitiikkaa ja siihen vaikuttamista. Armas Nieminen (1984, s. 16) määritteli aikoinaan sosiaalipolitiikan niin, että sen tarkoituksena on taata kohtuulliseksi katsottu elintaso, viihtyvyys ja sosiaalinen turvallisuus kaikille yhteiskuntaryhmille, perheille ja yksilöille. Määritelmää voidaan täydentää lisäämällä siihen sosiaalisen turvallisuuden rinnalle turvallisuus ja yhteiskunnallinen vakaumus.

Hyvinvointivaltiota viitataan yhteiskuntaan, jossa valtion tehtävissä on keskeinen merkitys hyvinvoinnin edistämiseksi (Kosonen, 1997, s. 13). Hyvinvointivaltio on tulkittavissa yhteiskunnan itsesuojeluksi (Kosonen, 1998, s. 14), ja tämä näkökohta on aina sisällynyt sosiaalipolitiikan lähtökohtiin (esim. Kuusi 1931, s. 14).

Pohjoismaisesta näkökulmasta itsesuojeluun sisältyvät kansalaisyhteiskunnan, julkisten toimijoiden, riippumattomien tuomioistuimien ja markkinatalouden muodostaman kokonaisuuden toimintaedellytysten turvaaminen. Rakenteellinen sosiaalityö tapahtuu hyvinvointivaltion puitteissa. Omalta osaltaan rakenteellinen sosiaalityö tekee työtä, jotta yhteisöt voivat hyvin, tuen muodot kohdistuvat tarkoituksenmukaisesti ja ovat vaikuttavia, eivätkä ihmisten väliset ristiriidat kärjisty (esim. lähiöt). Pohjoismaiset hyvinvointivaltiot ovat olleet varsin vakaita, ja keskeinen ansio siitä kuuluu toimiville työmarkkinajärjestelmälle, sosiaalipolitiikalle ja oikeudenmukaiseksi koetulle sosiaaliturvalle. Pohjoismaiset hyvinvointivaltiot ovat olleet malliesimerkkejä markkinatalouden ja hyvinvointivaltion yhdistämisestä.

2.2 Maltillinen hyvinvointivaltion kehittäminen ja puolustaminen

Rakenteellinen sosiaalityö pyrkii ylläpitämään ja edistämään hyvinvoinnin edellytyksiä, ja ehkäisemään sosiaalisia ongelmia. Pohjoismaisessa kontekstissaan rakenteellinen sosiaalityö systeemin sisäisenä toimijana ei pyri horjuttamaan hyvinvointivaltion ja markkinatalouden peruslähtökohtia.

Rakenteellinen sosiaalityö on ennen kaikkea hyvinvointivaltion kehittämistä ja puolustamista sosiaalisten ongelmien korjaamiseksi, ehkäisemiseksi ja hyvinvointivaltion toimintaedellytysten turvaamiseksi (vrt. Korkman, 2012, s. 171; Piirainen, 2022). Rakenteellisen sosiaalityön suunnannäyttäjiä ovat lainsäädäntö ja sosiaalityön eettiset ohjeet (Heikkinen, 2017). Ideologiasta ei ole sosiaalityön eettiseksi kompassiksi (esim. Weinberg, 2008).

Pohjoismaismainen sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön ajattelu- ja toimintatapa ei ole perusluonteeltaan yhteiskuntakriittinen, vaan valtavirta korostaa yhteiskunnan kiinteyden merkitystä ja yhteistä hyvää: tasa-arvoa, ihmisten toimintakyvyn tukemista, koulutuksen merkitystä ja ihmisten työmarkkinoille kiinnittymistä.

Vaikka valtavirta onkin taittanut radikaaleimman sosiaalityön terän, sen ideologisia lähtökohtia on tarpeen ymmärtää. Se on tarpeellista muun muassa siksi, että ääriajattelua ja vastakkainasettelua (vastakkainasettelu voi liittyä kansalaisyhteiskunnan tehtävään, systeemimuutosten toteuttamisen tapaan) voidaan liudentaa ja siitä voidaan käydä keskustelua.

Rakenteellisen sosiaalityön perusteluina on käytetty kriittistä yhteiskuntateoriaa ja filosofiaa. Lähtökohtana on, että yhteiskunta ei ole valmis ja että siinä on

kehittettävää.³ Vuosikymmenten kuluessa ja kansainvälisesti on ollut vaihtelua siinä, miten maltillista tai radikaalia rakenteellisen sosiaalityön argumentaatio on ollut (esim. Mullaly, 1997; Mullaly & Dupré, 2019; Stepney & Popple, 2008, s. 158–163). Radikaaleimmillaan käytettävissä olevan tiedon jäsentämistapa on ollut ääriivasemmistolaisista (marxilaisia) (esim. Thorpe, 1985, s. 24). Sen puitteissa rakennettu maailmankuva ei ole pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden kehittämisen suunnannäyttäjänä rakentava. Yhteiskuntakriittisimmät lähestymistavat ovat muutenkin tarjonneet varsin niukasti sovellusarvoa ja käytännön kuvauksia. Käytännön sosiaalityössä niihin on suhtauduttu aiheellisesti hyvin nihkeästi. Rakenteellisen sosiaalityön lähestymistapa kätkee kuitenkin sisälleen monia aste-eroja.

Suomalaisessa hyvinvointivaltiossakin kriittisin ideologinen perusta on liudentunut sosiaalityön normatiiviseen perustaan ja työn yhteiskunnallisiin odotuksiin. Normatiivisella perustalla voidaan viitata asioihin, joita pyritään puolustamaan ja edistämään, toisin sanoen kysymys on kannanotosta siihen, miten asioiden pitäisi olla. Tässä julkaisussa esitetään, että normatiivisille rakenteellisen sosiaalityön kannanotoille tarjoaa keskeisimmän selkänöjan lainsäädäntö ja työn eettiset ohjeet. Tutkimusnäyttö on suhteutettavissa edellä mainittuun normatiiviseen perustaan tieteellisen maailmankuvan puitteissa. (vrt. Niemi, 2008, s. 7.)

Sitä miten asioiden pitäisi olla perustellaan sosiaalityön käytäntöjen ulkopuolella myös uskonnon, jonkin poliittisen puolueen linjausten tai vaikkapa humanististen arvojen kautta. Parempaa yhteiskuntaa tavoitteleviin aatteellisiin liikkeisiin, demokratian tulkinnan tapaan tai vaikkapa jonkin tietyn politiikan ajamiseen kytketyt normit valjastetaan ideologian käyttöön.⁴

Rakenteellisen sosiaalityön tehtävä, keskeiset keinot ja perustelut löytyvät sosiaalihuoltolaista ja sitä koskevasta hallituksen esityksestä.

Valitsemalla normatiiviseksi perustaksi lainsäädäntö ja eettiset ohjeet tässä julkaisussa torjutaan tietoisesti käytännön sosiaalityön ja ideologisesti motivoituneen toiminnan jännitettä. Sisäisesti jännitteimpien sosiaalityöhön liitettyjen

---

3 Tavallista on viitata esimerkiksi Frankfurtin koulukuntaan ja myös brasilialaiseen Paulo Freireen (2005). Frankfurtin koulukunnalla ja sen edustamalla kriittisellä teorialla tarkoitetaan vasemmistolaisien ajattelijoiden muodostamaa joukkoa (alkujaan Frankfurtin sosiaalitutkimuksen instituutissa), jonka perustajana oli Felix Weil. Siihen luetut ajattelijat eivät ole edustaneet yhtä ainoaa yhtenäistä katsantokantaa (mm. Theodor Adorno, Max Horkheimer, Herbert Marcuse, Erich Fromm, Jürgen Habermas ja Axel Honneth). (Jary & Jary, 1991, s. 237.)

4 Ideologialla tarkoitetaan a) mitä tahansa ideoiden järjestelmää, joka on sosiaalisen ja poliittisen toiminnan perustana ja joka ohjaa sitä, b) mitä tahansa ideoiden kokonaisuutta, mikä oikeuttaa tai legitimoii jonkin ryhmän alisteista asemaa suhteessa johonkin toiseen ryhmään, tai c) edellytyksiä murtaa ennakkoluuloja ja ideoiden käytettävyyttä sosiaalisten uudistusten yhteydessä. (Jary & Jary 1991, 295.)

näkemyksen mukaan rakenteellisen sosiaalityön on nähty korostavan moraalista kaksijakoisuutta sosiaalityöntekijän tietoisuuden ja kapitalistisen yhteiskunnan (markkinatalouden) vaatimusten välillä sekä ajavan tarvetta mobilisoida ihmisiä äänestämään edistyksellisinä pidettyjä ehdokkaita vaaleissa (Chan, 2018, s. 2).

Voidaan kysyä, miksi yhteiskuntakriittisimmät ja radikaaleimmat käsitykset rakenteellisesta sosiaalityöstä eivät käy suomalaisessa hyvinvointivaltiossa sovellettaviksi. Ensinnäkin radikaaleissa näkemyksissä yhteiskunnalliset epäkohdat ja syrjäytymisen kysymykset ovat paikantuneet niin, että ne on nähty rakenteellisesta sorrosta, uhriksi leimaamisesta, yhteiskunnallisista tukahduttamismekanismeista ja viime kädessä kapitalistisesta tuotantotavasta ja markkinataloudesta johtuvina (Chan, 2018, s. 22). Ajatuskulkuihin kuuluu, että markkinatalous kysynnän ja tarjonnan mekanismeineen vieraannuttaa ihmisen yhteiskuntajärjestelmän osana todellisista tarpeistaan niin, että ihminen kadottaa itsensä ja luovuutensa. Tällöin sosiaalityö järjestelmän verkonpaikkaajana nähdään uusintavan alistavia ja vieraannuttavia mekanismeja ja rakenteita, eikä sitä nähdä niinkään kehittämismahdollisuuksien näkökulmasta.

Toiseksi kriittisimmät lähtökohdat sitovat sosiaalityön oikeudenmukaisuus- ja tasa-arvolähtökohdat lähinnä yhteen ideologiseen perustaan. Yhteiskunnan ja talouden toimintaperiaatteiden uudistuslinjauksia vaaditaan tehtävän sosialististen linjausten mukaisesti (Chan, 2018, s. 22). Aiheellisesti on syytä asettaa kyseenalaiseksi, miten tällaiset ideologisesti perustellut lähtökohdat sopivat hyvinvointivaltiokontekstissa toteutettuun viralliseen sosiaalityöhön, kuten tavoitteelliseen yksilö- ja perhesosiaalityöhön.

Maltilliset näkemykset rakenteellisesta sosiaalityöstä ovat funktionalistisia. Moderni funktionalismi tarkastelee yhteiskuntaa itsesääteilyyn perustuvina kokonaisuuksina, vuorovaikutussysteeminä ja osatekijöinä. Kullakin kokonaisuudella ja osatekijällä on oma tehtävänsä (funktio). Yhteiskunta on kuin massiivinen lämmitysjärjestelmä, jonka keskeisin ominaisuus on pyrkimys järjestykseen ja tasapainoon. Sosiaalityö toimii markkinatalouden, hyvinvointivaltion ja kansalaisyhteiskunnan muodostamassa kokonaisuudessa pyrkien järjestelmän sisällä vastaamaan sosiaalisten ongelmien synnyttämiin tarpeisiin ja kehittämishaasteisiin. Kun yhteiskunnan perusrakenteet (länsimainen hyvinvointi- ja oikeusvaltio riippumattomin tuomioistuimin ilman sisäistä poliittista valtaa ja ulkoista ohjausta, parlamentaarisiin toimintatavoin, toimivin hallinnoin ja vapain kansalaisyhteiskunnin) ovat kunnossa, rakenteellisen sosiaalityön tehtäväksi jää lähinnä hyvinvointivaltion kehittäminen ja puolustaminen.

3 SOSIAALIHUOLTOLAIN MUKAINEN TAVOITE JA PERUSTELU

Sosiaalihuoltolain mukaan rakenteellinen sosiaalityö on erityisesti paikallista tavoitteellista sosiaalityötä sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisemiseksi ja korjaamiseksi. Tehtävänä on huolehtia (sosiaalista) hyvinvointia ja sosiaalisia ongelmia koskevan tiedon välittämisestä ja sosiaalihuollon asiantuntemuksen hyödyntämisestä terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi.

Sosiaalihuoltolain (L 2014/1301) mukaan rakenteelliseen sosiaalityöhön kuuluu:

1. sosiaalihuollon asiakastyöhön perustuvan tiedon tuottaminen asiakkaiden tarpeista, niiden yhteiskunnallisista yhteyksistä sekä tarpeisiin vastaavien sosiaalipalvelujen ja muun sosiaalihuollon vaikutuksista
2. tavoitteelliset toimet ja toimenpide-ehdotukset sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi ja korjaamiseksi sekä (hyvinvointialueen) asukkaiden asuin- ja toimintaympäristöjen kehittämiseksi
3. sosiaalihuollon asiantuntemuksen tuominen osaksi eri toimialojen (hyvinvointialueella ja kunnassa) suunnittelua sekä yhteistyö yksityisten palveluntuottajien ja järjestöjen kanssa paikallista sosiaalityötä sekä muuta palvelu- ja tukivalikoimaa kehittäen.

Perustelut rakenteelliseen sosiaalityöhön liittyvät suomalaisen hyvinvointivaltion kehittämiseen, ennustettavampaan kehitykseen ja vakauden turvaamiseen. Lähtökohta on varsin palvelukeskeinen, mutta myös muille tukimuodoille ja mahdollisille uusille toimintakäytännöille on jätetty tila. Tämä näkyy sosiaalihuoltolakia koskevan hallituksen esityksen muotoiluissa, jotka koskevat käytettäviä palveluja ja niiden järjestämistä:

Asiakaskohtaisen sosiaalityön lisäksi lakiin on nyt esitetty kirjattavaksi myös rakenteellinen sosiaalityö, jossa asiakastyöhön perustuva tieto asiakkaiden tarpeista liitetään osaksi laajempaa yhteiskunnallista kontekstia. Näin muodostuvan

näkemyksen pohjalta kehitetään toimenpiteitä sosiaalisten ongelmien korjaamiseksi ja ehkäisemiseksi sekä hyvinvointia tukevien ja edistävien olosuhteiden ylläpitämiseksi ja niitä tukevien rakenteiden rakentamiseksi.” (HE 2014/164.)

Sosiaalipalvelut ja muut sosiaalihuollon tukitoimet määriteltiin työryhmän esityksessä siten, että ne tukisivat palvelukokonaisuuksien räätälöintiä asiakkaan tarpeista lähtien, turvaisivat riittävästi kuntien toimintavapautta kuntalaisten tuen tarpeisiin vastaamisessa ja mahdollistaisivat sosiaalihuoltoon uudenlaisia toimintatapoja ja ratkaisuja tulevaisuudessa. Sen sijaan, että laissa olisi säädetty yksityiskohtaisesti palvelumuodoista, joilla kyseisiä palveluja tulisi järjestää, säännökset muotoiltiin joustavammin erilaisia toimia yhteiskunnan muuttuessa mahdollistaviksi toiminnan tavoitetta tukeviksi säännöksiksi. (HE 2014/164.)

Rakenteellisen sosiaalityö on siis erityisesti paikallista (ja alueellista) tavoitteellista työtä sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi ja korjaamiseksi. Sosiaalihuoltolakia edeltävässä hallituksen esityksessä rakenteellisen työn erityisinä kohteina mainitaan yhteisöt ja yhdyskunnat.

Hallituksen esityksessä pidetään merkityksellisenä verkosto- ja ryhmätyöskentelyä. Niissä työskentelyn lisäksi keinoina mainitaan tiedottaminen, vaikuttaminen eri keinoin sekä tutkimus- ja kehittämistoiminta. Rakenteelliseen työhön liittyvän sidosryhmävaikuttamisen näkökulmasta tietoa ajatellaan karttuvan asiakkaiden kanssa työskentelystä, olipa kyse yksilö- tai ryhmätyöstä.

Sosiaalityön väliintulojen kautta tapahtuviin asiakkaiden tilanteiden kehittymiseen ja muutokseen liittyvän tiedon karttumisen myötä toivotaan palveluista saatavan läpinäkyvämpiä ja vaikuttavampia. (HE 2014/164.)

Tärkeä osa sosiaalihuollon vaikuttavuuden kehittämistä on rakenteellinen sosiaalityö, jonka myötä sosiaalihuollon asiakastyöstä saatavat kokemukset välittyisivät luontevaksi osaksi päätöksentekoa ja mahdollistaisivat näin joustavan reagoinnin muutostarpeisiin. (HE 2014/164.)

Tiedon välittyminen sidosryhmille ja päätöksentekoon keskeisenä rakenteellisen sosiaalityön tehtävänä edellyttää, että tietoa voi ylipäättään kertyä. Keskeinen edellytys on, että esimerkiksi vaikutustiedon kertymiseen liittyvät rekisterikäytännöt ja infrastruktuuri ovat kunnossa.

4 OSALLISUUS RAKENTEELLISESSA SOSIAALITYÖSSÄ JA MENETELMÄT

4.1 Muutostarpeet ja osallisuus

Vakiintunut näkemys sosiaalityöstä on, että se toimii, hyväksyy ja etsii uudistamistarpeita vallitsevassa sosiaalisessa järjestyksessä. Rakenteellisen sosiaalityön kehityshistoria, ideologia ja oppi perustuvat kuitenkin myös lähtökohtiin, jonka mukaan sosiaalityön on kyettävä olemaan eteenpäin katsovaa ja sosiaalista järjestystä muuttavaa. (Liukko, Muuri-
nen, Kokkonen & Santalahti, 2022.)

Rakenteelliseen sosiaalityöhön on aina liittynyt ajatus kansalaisista itsestään kumpuavasta muutosvoimasta, kehittämisestä ja kehittämistarpeiden saattamisesta eri sidosryhmille (”bottom up”). Osallisuuden ajatus rakenteellisessa sosiaalityössä näkyy eri tavoin sen menetelmä- eli keinovalikoimassa. Erityisesti se on näkynyt hanketoiminnan puitteissa tapahtuvassa kehittämisessä.

Osallistumisen näkökulma on keskeinen muun muassa yhteiskunnan kiinteiden näkökulmasta. Henkilö, joka osallistuu häntä koskeviin päätöksiin, on valmis mukautumaan tehtyihin päätöksiin helpommin kuin sellainen, jolla ei ole osallistumismahdollisuuksia (Jansson, 1986, s. 216). Näkökulma on myös olennainen perusteltujen kriittisten äänenpainojen esiin nostamisen ja muutosedellytysten arvioinnin näkökulmasta (emt., s. 227). Yleisesti ottaen ne ovat liudentuneet periaatteiksi, jotka suurelta osin nivELYvät luontevasti Pohjoismaiseen hyvinvointivaltiomalliin. Nämä periaatteet sisältävät muun muassa seuraavaa:

- talouden ohjaamisessa luottaminen julkisen sektorin interventioihin, joissa priorisoidaan pikemminkin sosiaalisia kuin taloudellisia tavoitteita ja haetaan yhteiskunnan resurssien tasaista jakoa
- hyvinvointivaltion etsiminen ja puolustaminen sekä rakenteellisten mallikäytäntöjen hakeminen
- sitoutuminen humanitarismissiin, jonka mukaan jokaisen ihmisen velvollisuus on edistää hyvinvointia, ja siihen, että jokainen ihminen ansaitsee ar-

vokasta ja kunnioittavaa kohtelua, sekä siihen että kohtelun on oltava myös sen mukaista

- osallistava demokratia ja itsemääräämisoikeus julkisella ja kolmannella sektorilla (Non-government organizations)
- sosiaalipalveluiden ja sosiaalihuollon näkeminen keinona edistää tasa-arvoa, solidaarisuutta ja yhteisöllisyyttä
- sellaisen sosiaalityön etsiminen, joka kohtelee ihmisiä kunnioittavasti, edistää ihmisarvoa ja riippumattomuutta, mahdollistaa asiakkaiden itsemääräämisen, hyväksyy erilaisuuden ja edistää sosiaalista oikeudenmukaisuutta. (Mullaly Paynen, 2005, s. 237–238, mukaan.)

Edellä mainittuihin lähtökohtaperiaatteisiin sisältyy niiden maltillisuudesta huolimatta haasteita. Periaatteet ovat sellaisia, että osa niistä edellyttää vahvemmin paikallis- ja aluetason toimintaa sekä työntekijäkohtaista orientaatiota, osa liittyy vahvemmin valtion keskushallinnon ohjaukseen. (Pirainen, 2022, s. 34.)

Osittain periaatteisiin on myös sisäänrakennettu tarpeetonta ja kehittämistä vaikeuttavaa vastakkainasettelua. Tämä näkyy muun muassa kategorisena jakona sosiaalisten ja taloudellisten tavoitteiden välillä, ikään kuin olisi mahdollisuus tehdä yksiselitteisiä valintoja niiden suhteen. Sosiaaliturvaa tulonsiirtoineen ja palveluineen ei ole mahdollista ylläpitää ilman yhteiskunnan taloudellista perustaa ja markkinatalouteen kuuluvaa liiketoimintaa (hyvinvointivaltion rahoitus verotukseen ja kannustavuuteen kytkeytyvin mekanismein). Myös inhimillistä käyttäytymistä on mahdollisuus tarkastella päämäärien ja niukkojen resurssien suhteena, jossa resursseja voidaan käyttää moniin eri tarkoituksiin (Chang, 2018, s. 31; Pirainen, 2022, s. 34).

4.2 Yksilökohtaisuudesta yhteisöihin, kuulemisesta arviointiin

Yksilökohtaisen sosiaalityön rooli

On varsin luontevaa nähdä rakenteellinen sosiaalityö niin, että asiakastyö on olennainen osa työtä, eikä kyseenalaistaa sitä, etteikö rakenteellista sosiaalityötä voisi tehdä esimerkiksi yksilö- ja perhetyöhön liittyen, osana rakentuvaa sosiaalityön työtehtävien kokonaisuutta.

Samalla on aiheellista pitää mielessä se lähtökohta, josta sosiaalityöntekijöitä on kritisoitu. Kritiikki on kohdistunut yksilötyöhön, etenkin sen vallankäyttöön: toiminnan sopeuttavaan, yhteiskunnalliseen järjestykseen integroivaan, yhdenmukaistavaan ja kontrolloivaan luonteeseen.

Edellä mainitun asian ymmärtämisestä on syytä palata siihen perusasiaan, että pohjoismaisissa kypsisissä hyvinvointivaltioissa ja sosiaalityön koulutuksessa peruslähtökohta on, että sosiaalityö on erityisesti julkisen vallan harjoittamaa toimintaa ja että siihen sisältyy niin tuki kuin kontrolli.

Esimerkiksi yksilökohtaisessa sosiaalityössä kertyy suuri määrä dokumentteja asiakkaiden lähtökohtatilanteista, tavoiteltavista muutoksista, keinojen käytöstä muutoksia tavoiteltaessa ja tietoa tavoitteiden saavuttamisesta. Tätä informaatiota voidaan käyttää rakenteellisen sosiaalityön tarkoituksiin: sitä voidaan systemaattisesti kerätä, rekisteröidä, arkistoida sekä käyttää selvitys- ja tutkimustarkoituksiin. Käytettävissä oleva aineisto voidaan analysoida, tulkita ja esittää sidosryhmille. Tietoa voidaan käyttää yhteiskunnallisen päätöksenteon pohjana. (Liite 1)

Palveluista ja asiakastyöstä ihmisiä ohjautuu myös muihin tuen muotoihin, kuten järjestöjen kautta tapahtuvaan kohtaamiseen. Ohjautumista tapahtuu myös toiseen suuntaan. (Liite 2)

Sosiaalityöllä on mahdollisuuksia muutosehdotusten tekemiseen. Ammatillisen työn vastuu työn epäkohtien ja kehittämissuositusten esittämisessä eroaa yleisestä kansalaismielipiteestä (perustuu ammatin etiikkaan, tietoon ja kokemukseen, etenkin mikäli ratkaisut ovat ristiriidassa ammatin periaatteiden kanssa). (Kananoja, 1997, s. 79; Piirainen, 2022, s. 33.)

Yhdyskuntatyö ja yhteisösosiaalityö

Rakenteellisessa sosiaalityössä on puhuttu erityisen paljon yhdyskuntatyöstä ja yhteisösosiaalityöstä. Sen puitteissa asiakas on nähty autonomisempana ja aktiivisempana toimijana kuin yksilötyössä. Asiakas ja hänen yhteisönsä ei ole vain intervention kohde, vaan toimija, joka itse tuottaa toimintansa ja yhteisönsä reunaehdot ja sisällöt.

Kuitenkin yhdyskuntatyö ja yhteisösosiaalityö voidaan nähdä erovan myös perustavalla tavalla toisistaan. Yhdyskuntatyö ja yhteistyö (community work) keskittyy epäoikeudenmukaisuuteen ja epätasa-arvoon liittyvien pulmien selättämiseen organisoimalla joukkoja ja aikaansaamaan toimintapolitiikkaan liittyviä muutoksia paikallisella tasolla. Ilmiasunsa se saa kollektiivisen toiminnan tasolla. Yhteisösosiaalityö sitä vastoin keskittyy kehittämään saavutettavampia ja vaikuttavampia sosiaalipalveluja sekä muuta tukea. Yhteistä molemmille toimintamuodoille on nojautua yhteisön sisäisten taitojen varaan ja hyödyntää laajasti paikallisia resursseja, eikä pyrkiä tuomaan niitä ulkopuolelta. (Stepney & Popple, 2008, s. 113.)

Voitaneen sanoa, että yhdyskuntatyössä ja yhteisösosiaalityössä kulttuuriset erityispiirteet on otettu selkeämmin huomioon kuin yksilösosiaalityössä. Ajatuksena on tehdä yhteistyötä yhteisön jäsenten hyvinvoinnin, yhteiskuntaan integroitumisen ja osallisuuden edistämiseksi (Liite 3). Yhteisösosiaalityökään ei ole kontrolloimatonta toimintaa, jossa yhteisön jäsenet yksipuolisesti määrittävät elämisenä ja olemisenä normit ja rajat.

Viime vuosina yhteisösosiaalityön keinovalikoimaan kuuluvana on nostettu esiin yhteisöreportteritoiminta. Se on keino, jonka avulla yhteisön jäsenet pääsevät kertomaan elämästään ja kokemuksistaan myös muille kuin lähiyhteisölleen. Teemat eivät yleensä ole sidottuja, kunhan ne palvelevat yhteisöjen hyvinvointia, osallisuuden ja merkityksellisyyden tunnetta ja yhteiskunnassa varsin yhteiseksi koettuja arvopäämääriä. Esimerkiksi lähiöissä voidaan raportoida juhlista, erilaisista kulttuuritapahtumista, arkipäivän sujuvuuden pulmista, onnistumisista ja viranomaisyhteistyöstä. Toiminnan perimmäisiä tavoitteita voi olla esimerkiksi ennakkoluulojen vähentäminen yhteisön jäseniä kohtaan, viihtyvyyden ja turvallisuuden parantaminen, yhteiskuntaan integroitumisen edistäminen ja niin edelleen. Yhteisöreportteri-konseptin on kehittänyt brittiläinen People's Voice Media. Konseptin käyttöönottoa Suomessa on edistänyt julkinen intressi tavoittaa tiettyjä väestöryhmiä ja väestönosia. (esim. Kirjavainen & Nieminen, 2022). (Liite 4)

Asiakasraadit

Rakenteellisen sosiaalityön keinovalikoimaan kuuluvat myös asiakas- ja asukasraadit. Asiakasraadeissa palvelujen käyttäjillä on mahdollisuus tuoda näkemyksensä palvelujen suunnittelun, kehittämisen ja arvioinnin tueksi (esim. Korhonen & Sulavuori, 2022, s. 61; vrt. Rajavaara, 2014, s. 153). Asukasraadit ovat tärkeitä erityisesti yhdyskuntatyön tai yhteisösosiaalityön näkökulmasta. Esimerkiksi kaupunginosa ja lähiöitä suunniteltaessa, rakennettaessa ja kehitettäessä on tarpeen kuulla siellä asuvia. Tyypillisesti viranomaiset ovat kutsuneet raatien jäseniä koolle.

Raatien itseorganisoitumisen aste ja jäsenten itsensä asettamien tavoitteiden edellytykset vaihtelevat, ja raadit voivat toimia myös aloitteentekijöinä suhteessa viranomaisiin ja asiantuntijoihin. Vaihtelua on siinä, missä määrin raadit ovat enemmän aloitteentekijöitä kuin vastaanottajia. Aukkaiden ja palvelujen käyttäjien tarpeiden huomioon ottaminen ei saisi typistyä muodollisen kuulemisveloitteen täyttämiseksi.

Asiakasraateja käytetään nykyään yleisesti sote-toimintayksiköissä, kuten sairaaloissa, osana asiakaslähtöistä kehittämistä, mutta valvontaviranomaisten toiminnassa raatien käyttö on vielä suhteellisen harvinaista. Esimerkkiä voidaan ottaa Norjasta: Valviran norjalainen sisävirasto Helsetilsynet (The Norwegian Board of Health Supervision) perusti vuonna 2018 viranomaisen ja sote-järjestöjen yhteisen kehittämissuostajan, asiakasraadın (user council) ... Toiminnassa ovat näiden kattojärjestöjen (sote-kattojärjestöjen) kautta mukana kaikki merkittävät asiakas- ja potilasjärjestöt. Toiminnan ulkopuolelle on rajattu työnantaja- ja työntekijäjärjestöt, joilla on omat vaikuttamisen väylänsä ... Asiakasraadın tavoitteena on parantaa sote-palveluiden asiakas- ja potilasturvallisuutta. (Räsänen, 2019.)

Viihtyvyyden ja osallisuuden kokemuksen näkökulmastakin raadit voivat olla tärkeitä. Voimattomuuden ja vieraantuneisuuden tunteen ehkäisyyn toimii parhaiten kokemus siitä, että oman elämänpiirin ja lähiyhteisön asioihin voi vaikuttaa. Yhteisöjen integraation näkökulmasta puolestaan on olennaista, että ylläpidettävät, varjeltavat ja kehitettävät asiat koetaan yhteisiksi. Esimerkiksi julkista omaisuutta ei niin helposti tarvella, kun asukkailla on osallisuuden kokemus ympäristöönsä ja yhteiskuntaan.

Asiakasraateihin viitattaessa tarkoitetaan yleensä sitä, että palvelujen käyttäjillä on palveluista ja asuinalueestaan kokemusta, ja että asiakkaiden näkökulma auttaa näkemään toimenpiteet, annetun palvelun ja palvelun vaikutukset kokonaisvaltaisemmin kuin muutoin olisi mahdollista. Erityisen tärkeää annettu palaute ja kehittämissuostat ovat asiakkaiden saaman kohtelun ja tarpeisiin vastaamisen osalta.

Tiivistetysti asiakasraadit ovat tarpeen ainakin seuraavista syistä:

- a) palveluiden yleisen hyväksyttävyyden näkökulmasta (legitimiteetti)
- b) yhteisöjen kiinteyden näkökulmasta ("olemme samassa veneessä, emme ole niin kovin erilaisia, ja kokemukset ovat jaettavissa")
- c) ryhmän antamaa palautetta voidaan keskustelun kautta fokusoida, jolloin sen syntymisen reunaehdot ja mekanismit on paremmin nimettävissä toisin kuin yksilöpalautteen, ja vertaisten yhdessä antama palaute on asiakkaita psyykkisesti voimaannuttavaa eli sillä on hyvinvointia vahvistava ulottuvuus. (Liite 5, Liite 6)

Kokemusasiantuntijat

Kokemusasiantuntijuus perustuu sellaiseen ajattelu- ja toimintatapaan, että palveluja käyttäneillä ja käyttävillä asiakkailla on näkemystä, jota voidaan käyttää hyväksi palveluja kehitettäessä. Luonteeltaan kokemusasiantuntijatoiminta ei ole vertaistukea.

Kokemusasiantuntijaksi ei voi ryhtyä pelkästään omaan kokemukseen ja päätöksentekoon tukeutuen. Kokemusasiantuntija-käsitteen käyttö edellyttää sitä, että nimikettä käyttävällä on legitiimi asema suhteessa viranomaisiin, yleishyödyllisen tuen tuottajiin ja palvelujärjestelmään. Käytännössä kokemusasiantuntijuus on edellyttänyt sitä, että nimikettä käyttävät ovat saaneet riittävän palveluja ja tulonsiirtoja koskevan koulutuksen sekä niiden arviointia koskevan perusymmärryksen. (Hietala & Rissanen, 2015, s. 14)

2000-luvun ensimmäisten vuosikymmenten aikana kokemusasiantuntijatoiminta on lisääntynyt. Tiettyyn tarpeeseen saadusta tuesta ja palvelusta on asiakkaalla kokemusta, josta voivat hyötyä ne, jotka ovat samankaltaisessa tilanteessa.

Yksi näkölohta liittyy palvelujen kehittämiseen, johon liittyviä perusvalmiuksia voidaan sisällyttää kokemusasiantuntijakoulutukseen. Kehittäjäasiakastoimintaa on tuotettu muun muassa hanketoiminnan puitteissa. (Liite 7, Liite 8)

Sosiaalinen raportointi

Sosiaalinen raportointi on yksi rakenteellisen sosiaalityön keino. Tyypillisesti sosiaalinen raportointi perustuu sosiaalityöntekijöiden tuottamaan informaatioon ja heidän tulkintoihinsa, joka välitetään raportin muodossa sidosryhmille. Raportit ovat julkisesti saatavissa, mikä edistää muun muassa palvelujen läpinäkyvyyttä. Raportit voivat olla merkityksellisiä yleisemmän paikallisen ja alueellisen arvioinnin tukena kiinnitettäessä huomiota hyvinvoinnin tilaan ja hyvinvointitavoitteiden saavuttamiseen (hyvinvointikertomukset).

Pelkästään sosiaalityöntekijöiden kokemuksiin ja näkemyksiin liitettynä asiakastason tulkinnat ovat niin sanottua toisen käden tietoa, jolloin asiakkaiden itsestään kertomaa ja näkemyksiä ei syystä tai toisesta ole systemaattisesti kerätty. Raporttien tulokset voivat liittyä esimerkiksi palvelujen sujuvuuteen ja tehtyjen päätösten vaikutusten näkymiseen asiakkaiden elämässä. Raporttien hallinnollisessa käsittelyssä ja suositusten toimeenpanossa voi olla alueellista ja paikallista vaihtelua. (Liite 9, Liite 10)

Suomessa sosiaalisesta raportoinnista rakenteellisen sosiaalityön keinona on tehty joitain opinnäytetöitä (esim. Rajala, 2022).

Arviointitutkimukset ja taloudellinen arviointi

Arviointitutkimusten tarkoituksena on osoittaa jonkin toimenpiteen, ohjelman, kokeilun tai vaikkapa toimintapolitiikan arvoa, ansiota tai merkitystä. Arviointitutkimukset tarjoavat päätöksentekijöille ja sidosryhmille perustaa tarkoituksenmukaisten ratkaisujen tekemiseksi. Päätettäessä esimerkiksi jonkin uuden toimintatavan käyttöönotosta uskottavasti raportoidun arviointitutkimuksen tulokset voivat olla merkityksellisiä. Arviointitutkimukset voivat keskittyä jonkin toimenpiteen ja vaikkapa palvelun vaikutuksiin (summatiivinen arviointi) tai prosesseihin (formatiivinen arviointi). Ne voivat olla asetelmaltaan jälkikäteisiä (ex post), reaaliaikaisia tai arvioida vaikkapa jonkin asiakastyön menetelmän käyttöönoton edellytyksiä uudessa toimintaympäristössä tulevaisuuden mahdollisuuksia silmällä pitäen (ex ante).

Arviointitutkimusten yksi muoto on taloudellinen arviointi. Taloudellisessa arvioinnissa a) kiinnitetään samanaikaisesti huomiota resursseihin (aineelliset resurssit voidaan laskea kustannuksina) sekä vaikutuksiin ja vaikuttavuuteen ja b) vertaillaan sekä kustannuksia että vaikutuksia (Knapp, 2013; Sefton ym., 2004). Tavoitteena on, että selvitetään tehokkain eli kustannusvaikuttavin toimintatapa. Taloudellinen arviointi auttaa sosiaali- ja terveydenhuollon rajallisten resurssien kohdentamista koskevaa päätöksentekoa. Se pyrkii vastaamaan siihen, kannattaako resurssit sijoittaa johonkin uuteen toimintatapaan, pysytäänkö vanhassa ja mikä toimintatapa kannattaa valita. Taloudellisessa arvioinnissa tunnistetaan, mitataan, arvioidaan ja verrataan vaihtoehtoisten voimavarojen käyttötapojen kustannuksia ja vaikutuksia. (Liite 11)

Sosiaalisten vaikutusten arviointi

Sosiaalisten vaikutusten arviointi käynnistyi Suomessa kaavoituksen ja yhdyskuntasuunnittelun piirissä. Se on osa kaavaprosessia ja vastuu kaavan tekemisestä on kaavan laatijalla. Kaavoituksen sosiaaliset vaikutukset ovat kaavoituksen ansiosta syntyviä elinolo-, viihtyvyys- ja hyvinvointivaikutuksia (Mäkäräinen, 2000; Päivänen, Kohl, Manninen, Sairinen & Kyttä, 2005).

Asetelmaltaan arviointi on ex ante -tyyppistä arviointia. Toisin sanoen kysymys on etukäteisarvioinnista. Tällöin arvioidaan, mitä vaikutuksia kaavoituksella ja yhdyskuntasuunnittelun kautta toteutettavilla ratkaisuilla on ihmisten elämään. Prosessi on suunnitelmallisesti etenevä, ja sille on ominaista monialaisuus, yhteistyö, osallistuminen ja vuorovaikutus (Päivänen ym., 2005, s. 8). (Liite 12)

Ennakoarviointi kuuluu myös sosiaali- ja terveyspalveluihin ja niitä koskevasa lainsäädännössä edellytetään sitä (esim. L 612/2021; L1326/2010) (Sundqvist & Oulasvirta 2011; THL 2022. Päätösten vaikutusten ennakoarviointi). (Liite 13)

5 TIETO JA INFORMAATIO RAKENTEELLISESSA SOSIAALITYÖSSÄ

5.1 Informaation ja tiedon ero

Informaation ja tiedon käsitteet ovat keskeisiä rakenteellisessa sosiaalityössä. Jaakko Hintikan (1982, s. 220) mukaan informaatio-käsitteen arvo on siinä, että se ei lupaa liikoja (tieto-käsitteeseen verrattuna pinnallinen). ”Sillä ei ole samoja absoluuttisuuden ja juhlallisuuden rasitteita kuin sitä muuten lähellä filosofien mahtavilla lempisanoilla tieto, totuus ja merkitys.”

Yksi informaation ulottuvuus on nähdä se välineellisesti hyödykkeenä. Tässä mielessä informaation käsite liittyy keskeisellä tasolla viestintään ja automaatioon. Informaatio hyödykkeenä liittyy myös päätöksentekoon. Se koskee viestien lähettämistä, vastaanottoa, sisältöä ja niiden tulkintaa. Arkipäivän informaation ja disinformaation tulvassa on hyvä ajoittain pysähtyä ja pohtia, mitä esimerkiksi viestin saapuminen kertoo viestin lähettämisestä (esim. lähettäjän intressit eli vaikuttimet). (Niiniluoto, 1986, s. 203.; Hintikka, 1982, s. 224–226)

Toisin kuin pelkkä informaatio, tieto edellyttää pelkkien signaalien sijaan kieltä, jonka käsitteillä on yhteisesti sovittu merkitys. Tieto ei ole luuloa eikä luulottelua, vaan sitä ilmaisevat väitelauseet, joille on yleisesti hyväksyttävä asianmukainen perustelu. Usein tiedolta vaaditaan myös totuudenmukaisuutta. Platonin mukaan tieto on hyvin perusteltu tosi uskomus. (Niiniluoto, 1986, s. 203–204.)

Viestintäyhteiskunnassa ihmisillä ei välttämättä ole hallussaan aitoa tietoa. Tietetyt puhetavat johtavat vääristyneisiin kuvitelmiin tiedosta ikään kuin jonkinlaisena luonnontuotteena. Niiniluoto (emt., s. 205) käyttää esimerkkinä puhetta ”tietomassoista” tai ”raakatiedon jalostamisesta”.

Tiedon merkitys on siinä, että tekniikan ja tietoon perustuvan päätöksenteon avulla ihminen voi suunnata kehityksen kulkua. On myös mahdollista tehdä ennusteita siitä, mikä on teknisesti mahdollista, vaikka etukäteen olisi epäselvää, miten mahdollisuudet toteutetaan. Ihminen on pystynyt ennakoii-

maan teknisiä keksintöjä, toimeenpanorakenteita ja niin edelleen, vaikka läheskään kaikki tekniikka ei ole ennusteiden tekohetkellä ollut käytettävissä. (emt., s. 200.)

5.2 Tiedon lajit ja näyttöön perustuva käytäntö

Sosiaalityölle merkityksellisinä informaation lähteinä ja tiedon lajeina voidaan mainita:

- a) teoreettinen tieto, joka organisoit todellisuutta ja tukee mahdollisuutta selittää, kuvailla, ennustaa ja kontrolloida maailmaa
- b) empiirinen tieto ja proseduurinen informaatio kuten tutkimukset, tilastot, asiakastietojärjestelmiin rekisteröity informaatio
- c) persoonallinen kokemukseen perustuva tieto ja toisen käden tieto, jotka liittyvät keskeisesti spontaaniin toimintaan, arkiajatteluun ja käytännön viisauteen. Esimerkiksi sosiaalista raportointia on toteutettu pitkälti sosiaalityöntekijöiden jaettuun kokemukseen ja arkiymmärrykseen nojautuen. (vrt. Raunio 2004, s. 101.)

Tutkimusnäyttöön perustuvasta päätöksenteosta puhutaan enemmän kuin koskaan. Ajatus perustuu tieteelliseen maailmankuvaan. Valistusajattelun näkökulmasta tietoyhteiskunnan nimen ansaitsee sellainen yhteisö, jossa ihmisen mieli kiinnittyy tieteellisesti perusteltuun tietoon vapaana myyteistä, taikauskosta ja uskonnon harhaluuloista. Perusteltu tieto ei nojaa dogmaattisesti auktoriteetteihin, vaan se välittyy omakohtaisen ja järkipärisen harkinnan kautta. Näin muotoutunut maailmakuva kertoo, millainen maailma on. Maailmakuva antaa perustan rationaaliselle tavoitteelliselle toiminnalle. (Niiniluoto, 1986, s. 206.)

Maailmakuvan ohella toinen tiedon laji on kykyjä ja osaamista edistävä taitotieto eli know how. Kysymys on keinojen ja tavoitteiden välisestä suhteesta eli välineellisestä tiedosta. Usein tällaista tietoa johdetaan perustutkimuksen tuloksista. (Niiniluoto, 1986, s. 206.)

Puhe ns. näyttöön perustuvista käytännöistä ja niihin siirtymisen vahvistamisesta liittyy olennaisesti välineelliseen tietoon. Näyttöön perustuvat käytännöt lisäävät esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalvelujen kustannusvaikuttavuutta eli tehokkuutta. Näyttöön perustuvia käytäntöjä on löydettävissä muun muassa tutetusta työllistämisestä, integroiduista palveluista ja niin sanotuista mini-interventioista (Piirainen & Linnakangas, 2021). (Liite 9)

Kyösti Raunion (2011, s. 119) mukaan näyttöön perustuva käytäntö haluaa muuttaa sellaisia toimenpiteiden perusteita ja sosiaalityön päätöksentekoa, jossa ne perustuvat uskomukseen, kokemukseen, intuitioon, auktoriteettiin ja perinteeseen. Näyttöön perustuvan käytännön ajattelu- ja toimintatapa on sellainen, että evidenssiä käytetään päätöksenteossa niin, että nojaututaan parhaaseen käytettävissä olevaan tutkimustietoon (Soydan & Palinkas 2014, s. 1). Tämä tapahtuu kriittisesti niin, että tieto integroituu omaan käytännön asiantuntemukseen ja asiakkaan arvoihin. Käytännön asiantuntemus ei ole näyttöä, eikä kysymys ole siitä, että tutkimuksen perusteella olisi laadittu ohjeet, joita tunnollisesti asiaa sisäistämättä noudatetaan. Esimerkiksi sosiaalityön eettisiä periaatteita voidaan pitää keskeisenä kriteerinä evidenssin käyttökelpoisuudelle. (Raunio, 2011, s. 120–121.)

6 JOHTAMINEN JA VAIKUTTAMINEN

6.1 Rakenteellisen sosiaalityön mahdollistaminen ja tiedon hyödyntäminen

Rakenteellista sosiaalityötä mahdollistavan johtamisen kannalta keskeinen kysymys on, minkä verran johtamisessa siedetään epävarmuutta, riskejä ja annetaan tilaa perustason työntekijöiden toiminnalle. Tarjoaanko työntekijöille johtamisen kautta sellainen selkänöja, että heidän on turvallista toimia mahdollisten riskien toteutuessa? Täydellinen kontrolli ja sääntöperusteinen riskittömyys on illuusio, jota ei ole syytä tavoitella hinnalla millä hyvänsä.

Etenkin julkisten organisaatioiden osalta on oltava erityisen valppaina sen suhteen, että asiat tehdään sisällöllisesti ja muodollisesti normatiivisiin kriteereihin (kansainväliset sopimukset, lainsäädäntö, eettiset ohjeet) tukeutuen oikein ja että ne myös näyttävät ulkopuolisin silmin tarkasteltuina oikeilta ja oikeudenmukaisilta. Esimerkiksi sosiaalityön sekä sosiaali- ja terveystalvelujen toimintaan liittyvien kannusteiden ja sanktioiden tulisi olla myös sellaisia, että edellä mainitut vaatimukset täyttyvät. Molempien ulottuvuuksien olisi oltava kunnossa. Mikäli työntekijöiden toimenpiteitä ohjaava ylin kriteeri on asiakkaiden edun nimissä toteutettu virkavirheiden pelko eikä asiakkaiden tosiasiallinen hyvä, voivat asiakaisiin kohdistuvat kontrolli- ja pakkotoimet korostua ilman heidän kuulemistaan, harkintaa ja eri vaihtoehtojen punnintaa (esim. lastensuojelu, päihde- ja mielenterveyskysymykset).

Yksi keskeinen johtamiseen liittyvä kysymys on, missä määrin työntekijöillä on tilaa toimia ohi niin sanotun perustehtävän. Asia koskettaa erityisesti rakenteellisessa sosiaalityössä keskeiseksi koetun verkostoituneen toimintatavan edellytyksiä. Kysymys on siitä, mitä edellytyksiä on johtaa a) toimipiste- ja organisaatiokeskeistä prosessia ja b) verkostotyöskentelyä, jossa on monia yhteistyötahoja ja sidosryhmiä.

Sosiaalityön ja sosiaalipalvelujen organisaatiokeskeisessä ja toimipistekohtaisessa johtamisessa lähtökohta ja tarkastelutapa on prosessimainen, ja se eroaa verkostojattelusta. Prosessimallinnusten näkökulmasta verkostokartat näyttävät

tilkkutäkkimäisinä risteävinä yhteystaholuetteloina (esim. Innokylä, Verkostokartta). Niiden perusteella on vaikea sanoa, mitä miltäkin toimenpiteeltä, kuten konsultaatiolta tai yhteistapaamiselta, lopulta odotetaan ja mihin asiakastason hyvinvoinnin lisääntymiseen niiden odotetaan johtavan.

Prosessimallinnuksissa prosessikaaviot ovat selkeästi kuvattavissa. Tyypillisesti ne keskittyvät organisaation sisäisiin prosesseihin ja vaikkapa sosiaalityön toiminta- tai ongelmanratkaisuprosessin kuvaamiseen tavoitteista lopputulokseen (esim. Rostila, 2001, s. 12). Prosesseja kuvaavan hyvinvoinnin tuotantomallin mukaisesti organisaatiolla on tietyt resurssit, jotka toiminnan kuluessa otetaan käyttöön, ja resurssien kautta saadaan aikaan välituotoksia kuten asiakastapaamisia, hoitovuorokausia, asiakasarviointeja ja muita toimenpiteitä, joiden kautta asiakkaiden terveydentilan ja muun hyvinvoinnin odotetaan kohenevan tai pysyvän ennallaan. Toiminnan tuottavuutta, vaikuttavuutta ja kustannusvaikuttavuutta voidaan organisaatio- ja toimipistekohtaisesti fokusoida arvioida. Organisaation ulkopuolinen toiminta ja yhteistyö eri asiantuntijatahojen ja esimerkiksi järjestöjen kesken näyttäytyy ylimääräisenä transaktiona, jonka asiakastason vaikuttavuutta on vaikeampi osoittaa: käytettävissä olevat resurssit näyttävät suuntautuvan ohi niin sanotun perustehtävän.

Niin prosessimallissa kuin verkostoituneessakin toiminnassa sosiaalityöntekijän on ymmärrettävä, mitkä järjestelmän ja osajärjestelmien tehtävät ovat ja kuinka ne toimivat. Aivan olennaista on osata sosiaaliturvajärjestelmän rakenne ja siihen liittyvien keskeisten organisaatioiden tehtävä ja roolitus. Yhtä tärkeää on ymmärtää julkisen sektorin, yksityisen sektorin, kolmannen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan paikka kokonaisuudessa. Kokonaisuus puitteistaa, ehdollistaa ja mahdollistaa rakenteellista sosiaalityötä paikallisen ja alueellisen johtamisen sekä valtion ohjausmekanismien ohessa.

Rakenteellisen sosiaalityön keskeisiä tuotoksia ovat kokeilut, arvioinnit ja toimintasuositukset. Toimintasuositusten toteuttamisen jälkeen vaikutukset voidaan osoittaa.

Sosiaalipalvelujen tietojohdaminen on lähtökohtaisesti tietoon perustuvaa ja erityisesti sosiaalipalvelujen johtamiseen ja kehittämiseen keskittyvää. Kyse on

- a) tietojohdamiseen liittyvien käsitysten, prosessien, resurssien ja teknologioiden käytöstä ja tuottamisesta, sekä niiden kehittämisen nykytilan ja tulevaisuuden hahmottamisesta (vrt. Kauppila, 2015, s. 21)
- b) palvelujen odotettavissa olevien hyvinvointivaikutusten esittämisestä ja hyvinvointivaikutusten todentamisesta

- c) hyvinvointivaikutusten edistämisestä parhaaseen käytettävissä olevaan tietoon perustuen.

Tietojohtamisen kysymykset liittyvät näyttöön perustuvaan päätöksentekoon, jota koskeva keskustelu on vahvistunut. Suuret globaalit kysymykset ovat edesauttaneet siihen liittyviä käytäntöjä. Erityisen vahvan esimerkin tarjoaa ilmastonmuutos ja siihen liittyvät kansainväliset ja kansalliset toimenpiteet. Myös pienemmässä mittakaavassa on pyrkimystä näyttöön perustuvaan päätöksentekoon, jossa rationaalisten ratkaisujen perustan muodostavat luotettavat tutkimustulokset ja näyttöön perustuva tieto.

Paikallisen ja alueellisen tason johtamisen tulevaisuusorientaation keskeinen väline on strateginen suunnittelu. Hyvinvoinnin edistämisen tavoitteet ja niiden saavuttamisen keinot on oltava tarkoituksenmukaisia. Lisäksi tavoitteiden saavuttaminen olisi oltava todennettavissa. Siihen liittyy edelleen suuria haasteita (pyssykö kohderyhmän hyvinvointi ennallaan, huononeeko se, vai paraneeko se?). Päätösten vaikutukset hyvinvointiin on joka tapauksessa kyettävä arvioimaan. (L 612/2021.)

6.2 Sosiaalityöhön vaikuttaminen ja sosiaalityössä vaikuttaminen

Johtamiseen sisältyy vaikuttamista. Sosiaalityön, rakenteellisen sosiaalityön ja niihin liittyvän yhteistyön johtamisessa on kiinnitettävä huomiota siihen, että työntekijät voivat tehdä kehittämisehdotuksia, osallistua suunnitteluun ja yhteiskunnalliseen keskusteluun. Samalla johtamisessa on oltava valppaana erityisesti organisaation ulkopuolisen vaikuttamaan pyrkivän toiminnan osalta. Keskeinen kysymys liittyy siihen, missä määrin johtaminen perustuu tietoon.

Vaikuttamisella tarkoitetaan tekoja ja toimintaa, jonka tarkoituksena on vahvistaa vallitsevia käsityksiä, ajattelua ja toimintatapoja, muuttaa niitä tai saada aikaan tavoiteltuja asiantiloja. Tyypillisesti vaikuttaminen on intressilähtöistä ja sitä toteuttavat erilaiset yhteisöt ja etujärjestöt. Rakenteellisen sosiaalityön toimenpidesuositukset ovat keskeiseltä osin ja lähtökohdiltaan paikallisia ja alueellisia. Vaikuttamisen suunta on käytännön sosiaalityöstä päätöksentekoon ja päätösten toimeenpanoon.

Vaikuttaminen ei ole itsetarkoitus, vaan sitä tehdään jonkin tarkoituksen vuoksi. Vaikuttaminen voi olla tietoon perustuvaa ja objektiivista, mutta myös niin vahvasti tarkoitushakuista, että aivan olennaisia asioita jätetään kertomatta

tai tosiasioita vääristellään. Sosiaalityön johtamisen ja sosiaalityöntekijöiden vaikuttamistoiminnan on perustuttava edelliseen.

Niin sanottuun disinformaatioon perustuvaa vaikuttamistakin on. Siksi niiden, joihin pyritään vaikuttamaan, on syytä pohtia vaikuttamaan pyrkivän tarkoitusperiä ja arvioida kriittisesti tuotettuja informaatioisisältöjä. Tämä koskee muun muassa niin sanottua mediavaikuttamista kuten yleisönosasto- ja mielipidekirjoituksia. Hybridivaikuttamisesta puhutaan, kun esimerkiksi jonkin organisaation tai valtion haavoittuvuuksia pyritään systemaattisesti hyödyntämään erilaisia keinoja käyttäen, se tehdään peiteltysti ja motiivi on vahingollinen.

7 RAKENTEELLISEN SOSIAALITYÖN TOIMEENPANON TUKEMINEN

7.1 Hallinnolliset ohjausmekanismit

Rakenteellisen sosiaalityön osaamistarve ja haasteet ovat mittavat. Hyvinvointialueiden, kuntien, palvelujen tuottajien ja muun tuen antajien yhteistyö toteutetaan uudistuvissa rakenteissa. Palvelumallit eivät ole valmiita.

Rakenteellisen sosiaalityön tehtävänä on huolehtia sosiaalista hyvinvointia ja sosiaalisia ongelmia koskevan tiedon välittymisestä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Tehtävään kuuluu varmistaa, että sosiaalihuollon asiantuntemusta hyödynnetään, mikä edellyttää asiantuntemuksen tuomista osaksi hyvinvointialueen muiden toimialojen ja kunnan suunnittelua. Asiakastyöhön perustuvan tiedon tuottaminen asiakkaiden tarpeista yhteiskunnallisine yhteyksineen ja tarpeisiin kohdennettavien tuen muotojen vaikutusten arviointi on tehty velvoittavaksi. Samoin tavoitteellinen toiminta toimenpide-ehdotuksineen sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi, korjaamiseksi sekä asuin- ja toimintaympäristöjen kehittämiseksi. Kehittämisen keskeisenä elementtinä on yhteistyö yksityisten palveluntuottajien ja järjestöjen kanssa. Yhteistyöllä on tarkoitus pyrkiä siihen, että sosiaalityö, palvelut ja muu tuki edistävät hyvinvointia: ne ovat tavoitteiden mukaisia ja kohdentuvat tarkoituksenmukaisesti. Niin sosiaalihuoltolaki kuin sosiaali- ja terveystieteiden palvelujen järjestämistä koskeva lainsäädäntö ohjaavat toimintaa. (Liite 1)

Rakenteellinen sosiaalityö tarvitsee ohjausta ja tukea toimeenpanoonsa. Tässä julkaisussa on esitetty, että rakenteellinen sosiaalityö edellyttää käsitystä siitä, mitä rakenteet ovat, ja toimeenpanon edistäminen edellyttää rakenteita koskevaa ymmärrystä ja osaamista. Sosiaalityö tapahtuu keskeisimmältä osin julkisen sektorin puitteissa ja edellyttää asianmukaista pätevyyttä ja osaamista. Järjestelmäosaamiseen kuuluu muun muassa asiakastyön osaaminen, ymmärrys julkisen sektorin palvelujen järjestämisvastuusta, yksityisen sektorin palveluista, järjestöistä saatavan tuen muodoista ja kansalaisyhteiskunnan roolista. Lainsäädäntö ja ammattietiikka antavat tekemiseen selkänöjan.

Sosiaalityön edellytyksiä toteuttaa rakenteellista työtä, luotettavan asiakasinformaation tallentamista ja tiedolla vaikuttamista voidaan parantaa rakenteelliseen sosiaalityöhön sisältyvien osa-alueiden osaamista vahvistamalla. Myös osa-alueisiin suuntautumista voidaan vahvistaa. Valtionhallinnon ohjausmekanismeilla, sosiaali- ja terveystalvelujen johtamisella ja koulutuksella on tässä tärkeä rooli.

Hyvinvoinnin edistämiseen ja sosiaalisten ongelmien korjaamiseen tarvitaan suunnittelua, arviointiosaamista, sekä parhaan käytettävissä olevan tiedon ja näytön pohjalta tehtäviä päätösesityksiä. Parhaassa tapauksessa työn normatiivinen (sosiaali- ja terveystalveluja koskeva lainsäädäntö) ja eettinen selkänaja (sosiaalialan eettiset ohjeet) sekä niihin sisältyvä vaikuttamisen intressin tuki suuntaa toimintaa juuri edellä mainituille osa-alueille.

Rakenteellisen sosiaalityön vahvistaminen on laajempi kysymys kuin vain asiakastyötä tekevien sosiaalityöntekijöiden järjesteltävissä oleva asia. Rakenteellisen sosiaalityön toimeenpano ei toteudu yksin ylhäältä alaspäin (”top down”), mutta ei myöskään yksinomaan niin, että toimeenpanon edellytykset ja rakenteet muodostuvat paikallisesti käytännön toiminnan kautta välittyen toimintaa ohjaaviksi yleisiksi säännöiksi ja periaatteiksi (”bottom up”). Molemmat ulottuvuudet ovat mukana. Niin paikallisella, alueellisella kuin valtion keskushallinnon ohjauksella on merkitystä rakenteellisen sosiaalityön tulosten saavuttamisessa. Alueellista ja paikallista sosiaalipolitiikkaa ja sosiaalityötä ohjataan rahoituksella (hyvinvointialueiden kustannusten rahoitus), normiohjauksella (lainsäädäntö), informaatio-ohjauksella (STM, THL) ja ohjelmaperusteisella ohjauksella (hanketoiminnan puitteissa tapahtuva kehittäminen). (Piirainen, 2022.)

Ohjelmaperusteisen ohjauksen ajatus liittyy erityisesti koulutuksen ja TKI-toiminnan (sektoritutkimuslaitokset, ammattikorkeakoulut, yliopistot) suuntaamiseen esimerkiksi kehitettäessä kustannusvaikuttavampia toimintamalleja hyvinvointitavoitteiden saavuttamiseen. Ohjelmaperusteinen ohjaus kehittämis- ja sektoritutkimusohjelmien alkoi yleistyä Suomen liittyttyä Euroopan Unioniin 1995. Ohjelmaperusteinen ohjaus perustuu näkemykseen, että sen avulla voidaan ohjata kehitystä strategisesti ja tavoitteellisesti haluttuun suuntaan.

Informaatio-ohjaus on puolestaan luonteeltaan erityisesti käytettävissä olevan tiedon perusteella tapahtuvaa ohjausta, jonka taustalla ovat tiedontuotannon muodot vaihtelevat, ja joihin voi sisältyä epävarmuuksia, esimerkiksi tutkimusnäytön perusteella suuriakin puutteita. Lähtökohtana tulisi kuitenkin olla paras käytettävissä oleva tieto. Sosiaali- ja terveystalvelujen osalta keskeinen kansallista informaatio-ohjausta harjoittava taho on Terveiden ja Hyvinvoinnin laitos (THL).

Rakenteellisen sosiaalityön toimeenpanon tukemisessa toimenpidesuosituksien asiantuntijaorganisaation näkemykset ja valtionhallinnon strategisen ohjauksen intressi voivat sekoittua (esim. THL ja STM). Rakenteellisen sosiaalityön toimeenpanoa koskevat tavoitelinjaukset ovat myös alue- ja paikallistasolla viimekädessä poliittisia, eivätkä asiantuntijaorganisaatiot kannan niistä poliittista vastuuta.

7.2 Koulutuksen, kehittämisen ja tutkimuksen tuki toimeenpanoon

Etenkin ylimpien sosiaali- ja terveysalan koulutusorganisaatioiden tukea voidaan käyttää tuettaessa siirtymistä tiedolla johtamisen, muutostarpeiden näkyväksi tekemisen ja näyttöön perustuvien käytäntöjen suuntaan. Käytäntöjä voidaan yhdenmukaistaa, mikäli tiedetään, mitkä sosiaali- ja terveyspalvelujen toimintamallit ovat vaikuttavimpia ja kustannusvaikuttavimpia. Edelliseen liittyvä toimeenpanoa tukevan koulutuksen ei tulisi olla niinkään uutta innovoivaa kuin toimintamallien ja järjestelmien käyttöönottoon liittyvää.

Sosiaalityön toimeenpanon tukeminen koulutuksen, kehittämisen ja tutkimuksen avulla ei ollut erityisesti valtion keskushallinnon intressissä, vaikka sosiaalityöhön sisältyy viranomaistehtävien toimeenpanoa (jonkin verran esim. koulutuksen ja TKI-toiminnan tukea kehittämiseen on käytetty hanketoiminnan puitteissa). Viranomaistehtävissä on kysymys asioista, joita julkiset toimijat eivät voi luovuttaa järjestöille eikä yksityiselle sektorille. Koulutus-, kehittämis- ja tutkimusintressi liittyvät valtionhallinnon tulosohtaukseen. Erityisiin valtionhallinnon ja viranomaistoiminnan tarpeisiin sosiaali- ja terveysalan koulutusorganisaatioita ei ole voitu valjastaa. Sosiaalialan ylin koulutusvastuu on korkeakoulujärjestelmällä, ja yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa on opetuksen ja tutkimuksen vapaus.

Valtiovallan tulosohtauksessa sovitaan tyypillisesti asioista, jotka liittyvät toimintaan, joka tukee suoraan julkisen sektorin, jonkin hallinnonalan ja viranomaistehtävien toimeenpanoa. Esimerkkinä voidaan käyttää muutamia Poliisiammattikorkeakoulun tulostavoitteita vuodelta 2021. Ensinnäkin voidaan mainita tietoisuuden lisääminen verkossa tapahtuvasta lapsiin kohdistuvan seksuaalirikollisuuden torjunnasta. Toiseksi korkeakoululle on annettu sopimuksessa perhe- ja lähisuhdeväkivallan torjunnan ja siihen liittyvän uusintarikollisuuden ehkäisyn koulutusvastuu. Kolmanneksi on sovittu ajankohtaisen ja analysoidun tiedon tuottamisesta, jolla tulisi olla vaikuttavuutta poliisihallinnon kyvykkyy-

teen ja toimintaympäristön tuntemukseen. Neljänneksi sopimus edellyttää kansainväliseen yhteistyöhön liittyvien tietojärjestelmien koulutuksen suunnittelun yhdessä Keskusrikospoliisin kanssa. Myös poliisivankiloiden vartioiden koulutuksen järjestäminen sisältyy tulossopimukseen. (Poliisi. Poliisihallitus- ja Poliisi-ammattikorkeakoulu, Vuoden 2021 tulossopimus.)

Tulosohjaustehtäviä omaavia virastoja Poliisiammattikorkeakoulun lisäksi ovat esimerkiksi opetushallituksen alaan kuuluvat valtion ammatilliset oppilaitokset sekä Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen alaisuudessa olevat valtion koulukodit, valtion mielisairaalat ja Vankiterveydenhuollon yksikkö. (HE 2018/14.)

Tietyillä oppilaitoksilla on valtionhallinnon koulutustarpeiden näkökulmasta erityinen tehtävä. Ne kouluttavat henkilöstöä sellaisiin valtionhallinnon tehtäviin ja ammatteihin, joihin muualla ei koulutusta järjestetä. Tyypillisesti ne ovat oppilaitoksia, joiden tehtävät liittyvät yleiseen turvallisuuteen. Näitä ovat Poliisi-ammattikorkeakoulu, Pelastusopisto, Maanpuolustuskorkeakoulu, Tullikoulu, Raja- ja merivartiokoulu ja Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.

Tulevaisuuden tarpeita silmällä pitäen voidaan kysyä, voitaisiinko sosiaalialan korkeakoulutusta, kehittämistoimintaa ja tutkimusta käyttää nykyistä vahvemmin sosiaalityön eri osa-alueiden tukemiseen, kuten rakenteellisen sosiaalityön toimeenpanon vahvistamiseen. Mitä ilmeisimmin tämä edellyttäisi koulutusorganisaatioiden saattamista nykyistä vahvemmin tulosohjausmenettelyn piiriin julkisten toimijoiden intressein (kunnat, hyvinvointialueet, valtio). Toimeenpanon tukeminen koulutuksella edellyttäisi myös verraten valmiita toimintamalleja, toimintakäytäntöjä ja käyttöön otettavia järjestelmiä (esim. tietojärjestelmät, rekisterikäytännöt).

Rakenteellisen sosiaalityön toimeenpanon tukemisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa sosiaalialan osaamiskeskusten kautta tapahtuva toimeenpanon tukemisen koordinaatio on tarkoituksenmukaista, mutta tulossopimuksissa koulutustavoitteista voitaisiin sopia myös seikkaperäisemmin julkisten toimijoiden ja korkeakoulujen kanssa. Tarpeellista voisi olla myös korkeakoulutuksen yhteistyön lisääminen esimerkiksi tulosohjausmenettelyn piiriin kuuluvan Poliisiammattikorkeakoulun ja sosiaalialan korkeakoulutuksen kesken, kun tavoitteet, kohderyhmä ja sen parissa käytetty keinovalikoima limittyvät. On myös aiheellista kysyä, voitaisiinko joistakin TKI-tehtävistä ja tavoitteista sopia tulosohjausmenettelyn avulla nykyistä suurempaan, kun kysymyksessä on selkeä viranomaisintressi.

7.3 Riittävän hyvän toimeenpanon varmistaminen

Täydellisesti onnistunut toimeenpano on mahdollisuus, mutta sen olisi oltava riittävän hyvää. Ellei rakenteellisen sosiaalityön toimeenpanoon kiinnitetä erityistä huomiota, useat asiat voivat vaikeuttaa sitä. Ensinnäkin on asioita, joita on vaikea ennakoita ja jotka ovat keskeisten rakenteellista sosiaalityötä toimeenpanevien organisaatioiden vaikutusvallan ulkopuolella. Esimerkiksi asetetut tavoitteet ja valittu toimintapolitiikka voivat olla sellaisia, että tavoitteiden asettamista ja saavuttamista ei voida todentaa mittarein (esimerkiksi strategisen suunnittelun, hyvinvointisuunnitelmissa asetettujen tavoitteiden ja hyvinvointipalveluita vastaavien organisaatioiden tavoitteiden saavuttamisen osoittamisedellytysten suhde). Poliittisten voimasuhteiden muutokset voivat myös luoda toimeenpanoon epäjätkävyyttä (esim. vaihtuvat hallitusohjelmat).

Toiseksi pitäisi kyetä varmistamaan, että tarvittavia resursseja on riittävästi ja että vaadittava yhdistelmä resursseja on käytettävissä (esim. verkostoyhteistyöhön vaadittavat resurssit). Kolmanneksi rakenteellisen sosiaalityön toimeenpanon käytöteoria olisi voitava avata kansallisesti, alueellisesti ja paikallisesti. Toisin sanoen ei saisi käydä niin, että polku tavoitteista toiminnan kautta käyttöön otettaviin resursseihin, seurattaviin välituotoksiin ja lopullisiin vaikutuksiin (rakenteellisen sosiaalityön tavoitteiden saavuttaminen) jää avaamatta. Neljänneksi rakenteellisen sosiaalityön toimeenpano ei saisi jäädä liian monen yksittäisen toimipisteen ja organisaation vastuulle. Viidenneksi rakenteellisen sosiaalityön tehtävästä ja tavoitteista olisi oltava kansallinen, alueellinen ja paikallinen yksimielisyys (mikäli toimeenpanovastuu jää usean toimipisteen ja organisaation harteille, onnistuneen toimeenpanon edellytykset pienenevät). Viidenneksi toimeenpanoprosessi on oltava riittävän selkeä ja sen on muodostettava selkeä jatkumo (esim. asiakastyössä tarvittavan informaation rekisteröityminen, rakenteellisessa sosiaalityössä tapahtuva tiedonmuodostus, toimintasuositukset, päätöksenteko, päätösten toimeenpano). Kuudenneksi toimeenpanoon osallistuvien intressiryhmien kommunikaation on toimittava ja kokonaisuuden koordinaatio on varmistettava. Toimeenpanon johtamisella on oltava sellainen positio ja osaaminen, että asianmukainen toiminta voidaan varmistaa kaikissa toimeenpanoon liittyvissä kysymyksissä. (Hogwood & Gunn, 1993, s. 238–244.)

8 TEESIT RAKENTEELLISEN SOSIAALITYÖN TOTEUTTAMISEKSI

Tässä julkaisussa on luotu yleiskatsaus siitä, mitä rakenteellinen sosiaalityö on. Näkökulma on ollut normatiivinen, systeemiteoreettinen ja funktionalistinen.

Rakenteellisen sosiaalityön käytäntö tiivistetään seuraaviksi teeseiksi:

1. Rakenteellinen sosiaalityö pyrkii edistämään hyvinvointia ja torjumaan sosiaalisia ongelmia käytettävissä olevaan tietoon perustuen, tiedontuotantoon keskittyen ja yhteiskuntaa kehittäen. Keskeisessä asemassa ovat asiakastyössä kertyvä informaatio, tiedonmuodostus ja palveluja koskeva vaikutustieto. Sosiaalityö tekee yhteistyötä eri sidosryhmien kanssa ja tuo asiantuntemuksensa osaksi hyvinvointialueen ja kuntien suunnittelua. Se toimii tavoitteellisesti ja toimenpide-ehdotuksia tehden sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi ja korjaamiseksi sekä ihmisten asuin- ja toimintaympäristöjen kehittämiseksi.
2. Rakenteellisen sosiaalityön perusajatus on, että sosiaaliset ongelmat kytkeytyvät yhteiskunnan sosiaaliseen ja taloudelliseen rakenteeseen, ja että kehittämisen keskeinen ydin on rakenteissa aikaansaavat muutokset (esim. mikäli huonosti toimeentulevien perheiden nuorilla ei ole mielekästä vapaa-ajan toimintaa, joka tukee uskoa omiin vahvuuksiin, opinnoissa on vaikeuksia ja tukea antavat tahot eivät koordinoi tukea kokonaisvaltaisesti, niin toimintamalleja ja tuen suuntaamista on kehitettävä).
3. Rakenteita ovat resurssit, säännöt ja toimintakäytännöt, jotka ovat yhteiskunnan järjestelmien ja instituutioiden ominaisuuksia (esim. sosiaaliturvajärjestelmä palveluineen ja muine tuen muotoineen, tasa-arvokysymys sosiaalityön kohteena olevissa perheissä ja työelämässä). Ne ovat rakenteellisen sosiaalityön kohteita, kun hyvinvointia, integraatiota ja yhteiskunnallista kiinteyttä pyritään edistämään.

4. Rakenteellinen sosiaalityö edellyttää sosiaalityöntekijän osallistumista, systeemiymmärrystä, käsitystä tavoitteista ja käytettävistä olevista keinoista. Rakenteellisen sosiaalityön peruskysymys ei ole se, mikä kuuluu sosiaalityöhön, vaan se, miten ihmisten hyvinvointia, keskinäistä luottamusta ja yhteiskunnallista integraatiota voidaan edistää.
5. Rakenteellisen sosiaalityön suunnannäyttäjäksi ei riitä ideologia, vaan sen on nojaututtava lainsäädäntöön ja sosiaalityöntekijöiden eettisiin ohjeisiin.
6. Rakenteellinen sosiaalityö edellyttää tietoa. Yksilö- ja ryhmätyössä syntyy aineistoja, joita voidaan käyttää kehittämis- ja tutkimustarkoituksiin, etenkin mikäli dokumentaatiota tehdään systemaattisesti.
7. Systemaattisen dokumentaation perustana on työntekijöiden ammattitaito ja toimiva infrastruktuuri (teknologia sekä mittari- ja rekisterikäytännöt).
8. Erityisesti näyttöön perustuvan tiedon avulla voidaan osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun, vaikuttaa sidosryhmiin ja tukea päätöksentekoa. Toimintasuositusten suuntaan eteneminen edellyttää sosiaalityön aiempaa vahvempaa suhdetta palvelu- ja yhdyskuntasuunnitteluun (Mäntysaari, 2020, s. 60).
9. Tulevaisuusorientaation ja rakenteellisen sosiaalityön osaamisen kehittämisen näkökulmasta voisi olla paikallaan kehittää valtion keskushallinnon, oppilaitosten ja sosiaalityön yhteistyötä rakenteellisessa sosiaalityössä muun muassa sosiaalisen turvallisuuden, viihtyvyyden ja yleisen turvallisuuden näkökohdat huomioon ottaen. Tällä hetkellä yhteistyö ammatikorkeakoulujen, yliopistojen, terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ja maakuntien välillä on varsin vaatimatonta esimerkiksi rakenteellisen sosiaalityön osaamisen ja toimeenpanon näkökulmasta. Rakenteelliseen sosiaalityöhön liittyvien koulutustavoitteiden ja toimeenpanon osalta tulisi myös pohtia mahdollisuutta saattaa sosiaalialan koulutusorganisaatioita nykyistä vahvemmin tulossopimusmenettelyn piiriin.

LÄHTEET

- Chan, W. W. (2018). Solidarity and Heart – The Development of Structural Social Work: A Critical Analysis. *Critical Social Work*, 19(1), s. 21–41.
- Chang, H.-J. (2018). *Taloustiede. Käyttäjän opas*. Into.
- Freire, P. (2005). *Sorrettujen pedagogiikka*. Gummerus.
- Giddens, A. (1984). *Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia. Toiminnan, rakenteen ja ristiriidan käsitteet yhteiskunta-analysissä*. Otava.
- HE 2018/14. Hallituksen esitys eduskunnalle maakuntauudistuksen täytäntöönpanoa sekä valtion lupa-, ohjaus- ja valvontatehtävien uudelleenorganisointia koskevaksi lainsäädännöksi. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2018/20180014>
- HE 2014/164. Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140164>
- Heikkinen A. (toim.) (2017). *Arki, Arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet*. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. <https://talentia.lukusali.fi/#/reader/ce6a71fa-da82-11ec-9d1f-00155d64030a>
- Hietala, O., & Rissanen, P. (2015). *Opas kokemusasiantuntijatoiminnasta*. Kuntoutussäätiö & Mielenterveyden keskusliitto. Helsinki. <https://www.mtkl.fi/uploads/2020/09/f27fa53c-kokemusasiantuntijaopas.pdf>
- Hintikka, J. (1982). *Kieli ja mieli*. Otava.
- Hogwood, B., & Gunn, L. (1993). Why 'perfect implementation' is unattainable. Teoksessa M. Hill (Ed.) *The Policy Process: A Reader* (s. 238–247). Harvester Wheatsheaf.
- Innokylä (i.a.). Verkostokartta. <https://innokyla.fi/fi/tyokalut/verkostokartta>
- Jary, D., & Jary, J. (1991). *Dictionary of Sociology*. Harper Collins Publishers.
- Jansson, J.-M. (1986). Demokratia ja tulevaisuus. Teoksessa I. Niiniluoto, & H. Nyman (toim.), *Tulevaisuus. Georg Henrik von Wrightin julkaisuja* (s. 217–229). Otava.
- Kananoja, A. (1997). *Murros on mahdollisuus. Sosiaalityön selvityshenkilön raportti*. (Raportteja 211. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus (Stakes).
- Kauppila, T. (2015). *Tietojohdaminen julkisissa sosiaalipalveluissa. Käsitteitä nykytilanteesta ja kehittämistä*. UEF EMBA kehittämistyöt, 11. Koulutus- ja kehittämispalvelu Aducat. Itä-Suomen yliopisto.
- Kirjavainen, H. & Nieminen, V. (2022). Yhteisöraportterimenetelmä. Teoksessa E. Liukko, H. Muurinen, T. Kokkonen, & V. Santalahti (toim.), *Vaikuttava rakenteellinen sosiaalityö* (s. 101–103). (Raportti 1). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-790-6>
- Knapp, M. (2013). Using economics evidence for policy and practice. London School of Economics and Political Science King's College London, Institute of Psychiatry NIHR School for Social Care Research. SSRG, Coventry, March 2013. [Slide presentation]. Viitattu 10.11.2022 http://ssrg.org.uk/wp-content/uploads/2013/03/Martin_Knapp_SSRG_AW_2013.pdf
- Korkman, S. (2012). *Talous ja utopia*. Docendo.
- Korhonen, V., & Sulavuori, M. (2022). Rakenteellisen sosiaalityön johtaminen. Teoksessa E. Liukko, H. Muurinen, T. Kokkonen, & V. Santalahti (toim.), *Vaikuttava rakenteellinen sosiaalityö* (s. 59–66). (Raportti 1). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-790-6>
- Kosonen, P. (1998). *Pohjoismaiset mallit murroksessa*. Vastapaino.
- Kuusi, E. (1931). *Sosiaalipolitiikka I*. Kansantaloudellinen käsikirjasto. Kansantaloudellinen yhdistys.
- L 2021/612. Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2021/20210612>

- L 2014/1301. Sosiaalihuoltolaki. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>
- L 1326/2010 Terveysthuoltolaki. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326>
- Liukko, E., Muurinen, H., Kokkonen, T., & Santalahti, V. (toim.). (2022). *Vaikuttava rakenteellinen sosiaalityö*. Raportti 1. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-790-6>
- Mullaly, B. (1997). *Structural Social Work. Ideology, Theory, and Practice* (second edition). Oxford University Press.
- Mullaly, B. & Dupré, M. (2019). *The New Structural Social Work. Ideology, Theory, and Practice*. 4th edition. Oxford University Press.
- Mäkäräinen, J. (6.9.2000). *Sosiaalisten vaikutusten arviointi (SVA) osana kaavaprosessia*. Jyväskylän kaupunki. Kaavoitustoimisto. Viitattu 15.9.2022 <http://www3.jkl.fi/kaavoitus/pdf/svaselvitys.pdf>
- Mäntysaari, M. (2020). Sosiaalityön asiantuntijuus uusissa rakenteissa – vaatimukset koulutukselle ja tutkimukselle. Teoksessa L. Suoninen-Erhiö, A. Pohjola, M. Satka, & J. Simola (toim.). *Sosiaaliala uudistuu. Tietopohjan ja vuorovaikutuksen kysymyksiä* (s. 51–72). Huoltajasäätiön julkaisuja. Huoltajasäätiö. Helsinki.
- Niemi, P. (2008). Johdanto. Teoksessa P. Niemi, & T. Kotiranta (toim.), *Sosiaalialan normatiivinen perusta* (s. 7–12). Palmenia University Press.
- Nieminen, A. (1984). *Mitä on sosiaalipolitiikka?* (2. painos). WSOY.
- Niiniluoto, I. (1986). Tiedon tulevaisuus. Teoksessa I. Niiniluoto & H. Nyman (toim.), *Tulevaisuus. Georg Henrik von Wrightin juhla-kirja* (s. 195–215). Otava.
- Paakkolanvaara, H. & Moilanen, T. (2016). *Keskushallinnon uudistushankkeen esiselvitys. Lähtökohdat ja esiselvityksen tulokset*. (Valtiovarainministeriön julkaisu – 37/2016. Hallintopolitiikka). Valtiovarainministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-251-808-8>
- Payne, M. (2005). *Modern social work theory* (third edition). Palgrave Macmillan.
- Piirainen, K. (2022). Rakenteellinen sosiaalityö muutosvoimana. Teoksessa E. Liukko, H. Muurinen, T. Kokkonen, & V. Santalahti (toim.), *Vaikuttava rakenteellinen sosiaalityö* (s. 31–37). (Raportti 1). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-790-6>
- Piirainen, K. & Linnakangas, R. (2021). Sosiaalisen kuntoutuksen toimeenpano näyttöön perustuvana käytäntönä. Nykytila, suosittu ja haasteet. *Yhteiskuntapolitiikka* 86(2), s. 210–217. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021041310323>
- Pohjola, A. (2011). Rakenteellisen sosiaalityön aika. Teoksessa A. Pohjola, & R. Särkelä (toim.), *Sosiaalisesti kestävä kehitys* (s. 207–224). Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Poliisi. Poliisihallitus- ja Poliisiammattikorkeakoulu, Vuoden 2021 tulossopimus. <https://poliisi.fi/documents/25235045/27073597/Tulossopimus+2021+-+Poliisihallitus+ja+Poliisiammattikorkeakoulu.pdf/b356a89a-bf9f-efc2-e830-b94c67e0e602/Tulossopimus+2021+-+Poliisihallitus+ja+Poliisiammattikorkeakoulu.pdf?t=1616081123124>
- Päivänen, J., Kohl, J., Manninen, R., Sairinen, R., & Kyttä, M. (2005). *Sosiaalisten vaikutusten arviointi kaavoituksessa – Avauksia sisältöön ja menetelmiin*. (Ympäristöministeriön julkaisuja, Suomen ympäristö 766). Ympäristöministeriö. <http://hdl.handle.net/10138/40595>
- Rajala, T. (2022). *Sosiaalinen raportointi rakenteellisen sosiaalityön välineenä Turun kaupungissa*. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto. https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/154357/Rajala_Toni_opinnayte.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Rajavaara, M. (2014). Yksilöllisestä henkilökohtaiseksi? Henkilökohtaistaminen hyvinvointipolitiikan uudistuseleena. Teoksessa R. Haverinen, M. Kuronen, & T. Pösö (toim.), *Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus* (s. 141–160). Vastapaino.
- Raunio, K. (2011). Sosiaalityön etiikka näyttöön perustuvan käytännön haasteena. Teoksessa A. Pehkonen, & M. Väänänen-Fomin (toim.), *Sosiaalityön arvot ja etiikka* (s. 117–138). PS-kustannus.
- Raunio, K. (2004). *Olellainen sosiaalityössä*. Gaudeamus.

- Rissanen, P. (2015). *Toivoton tapaus. Autoetnografia sairastumisesta ja kuntoutumisesta*. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 88. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-5961-53-9>
- Rostila, I. (2001). *Tavoitelähtöinen sosiaalityö. Voimavarakeskeisen sosiaalityön ongelmanratkaisun perusteet*. SoPhi. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6498-6>
- Räsänen, S. (4.10.2019). *Asiakasraati osana valvonnan kehittämistä*. Päivitetty 5.2.2021. Valvojan vinkkelistä. Valvira. <https://www.valvira.fi/-/asiakasraati-osana-valvonnan-kehittamista>
- Sefton, T., Byford, S., D., McDaid, Hills, J., & Knapp, M. (2004). *Taloudellinen arviointi sosiaalialalla*. Hyvät käytännöt. Menetelmä-käsikirja. Englanninkielinen alkuteos Contemporary Research Issues Making the Most of It – Economic evaluation in the social welfare field. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Stakes. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/76618/taloudellinen_arviointi.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Soydan, H., & Palinkas, L. (2014). *Evidence-based Practice in Social Work. Development of New Professional Culture*. Routledge.
- Stepney, P., & Popple, K. (2008). *Social Work and the Community. A Critical Context for Practice*. Palgrave Macmillan.
- Sundqvist, S., & Oulasvirta, L. (toim.) (2011). *Vaikutusten ennakoarviointi kunnallisessa päätöksenteossa*. Suomen kuntaliitto. <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2011/1418-vaikutusten-ennakoarviointi-kunnallisessa-paatoksenteossa>
- THL 2022. Päätösten vaikutusten ennakoarviointi. Viitattu 16.9.2022 <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/paatosten-vaikutusten-ennakoarviointi>
- Thorpe, R. (1985). Community work and ideology: an Australian perspective. Teoksessa R. Thorpe, & J. Petruchenia. *Community Work or Social Chance? An Australian perspective* (s. 11–27). Routledge & Kegan Paul.
- Weinberg, M. (2008). Structural social work: A moral compass for ethics in practice. *Critical Social Work*, 9. <https://ojs.uwindsor.ca/index.php/csw/article/download/5761/4703?inline=1>

LIITTEET

Liite 1. Asiakastyössä tapahtuva informaation karttuminen, tavoitteenasettelu ja tavoitteiden saavuttamisen arviointi

Yleiset lähtökohdat

Uudistuvissa sosiaali- ja terveystalvelujen rakenteissa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja järjestettäessä vaaditaan monialaista asiantuntemusta palveluja yhteensovitettaessa hyvinvoinnin edistämiseen. Myös suunnitteluun ja arviointitiedon tuottamiseen tarvitaan yhteistyötä hyödynnettäessä eri palveluntuottajilla asiakkaasta kertynyttä informaatiota.

Hyvinvoinnin edistämisen (terveys mukaan lukien), yhteistyön, suunnittelun ja arviointitiedon käyttämistä koskevia vaatimuksia kohdistuu niin kuntiin kuin alueelliseen päätöksentekoon. Alueelliselle tasolle kuuluu velvollisuus ottaa huomioon valtakunnalliset hyvinvoinnin ylläpitoon ja edistämiseen liittyvät tavoitteet.

Niin alueiden kuin kuntien on strategisessa suunnittelussaan asetettava tavoitteet ja keinot hyvinvoinnin edistämiseksi sekä seurattava elinoloja ja hyvinvointia niihin vaikuttavine tekijöineen. Arviointitiedon keskeisyys korostuu, sillä parhaaseen käytettävissä olevaan tietoon perustuvassa päätöksenteossa on otettava huomioon päätösten arvioidut vaikutukset ihmisten hyvinvointiin väestöryhmittäin (”ex ante tyyppistä arviointia, jos ennakoivaa; ex post tyyppistä, jos perustuu olemassa olevia palveluja koskeviin tuloksiin).

Paikallisella tasolla (kunnat) on nimettävä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen vastuutaho, jolla on raportointivelvollisuus valtuustolle. Suunnittelun ja päätöksenteon läpinäkyvyyttä pyritään lisäämään niin, että vastuutahon on valmisteltava hyvinvointikertomus ja -suunnitelma valtuustokausittain, jotka toimitetaan alueelliselle tasolle (hyvinvointialueet) ja julkaistaan julkisessa tietoverkossa. Alueellisella tasolla edellytetään (hyvinvointialueet), että tuotetaan hyvinvointikertomus ja -suunnitelma, joka julkaistaan niin ikään julkisessa tietoverkossa.

Niin kunnan kuin hyvinvointialueen on oltava yhteistyössä ja tuettava toisiaan asiantuntemuksellaan. Yhteistyötä hyvinvoinnin edistämässä edellytetään

julkisiin toimijoihin, yksityisiin yrityksiin ja yleishyödyllisiin yhteisöihin. Vaatimuksiin sisältyy järjestöjen toimintaedellytysten ja vaikutusmahdollisuuksien edistäminen hyvinvointitavoitteiden mukaisesti. (L 2021/612.)

Sosiaalityön asiakastyössä kertyvä informaatio

Sosiaalityön ja sosiaalipalvelujen toimintayksiköissä tuotetaan asiakkaita koskevaa informaatiota ja tulkintoja. Mitä selkeämmät tavoitteet yksiköillä hyvinvoinnin ylläpitämisessä ja edistämässä ovat, sitä helpommin pystytään kuvaamaan toiminnan (palvelu ja muu tuki) odotetut ja todennetut vaikutukset. Selkeä palvelun tuottajayksikön tehtävän- ja tavoitteenasettelu fokusoi myös yksilötason hyvinvointitavoitteiden asettamista ja keinojen valintaa tavoitteisiin pääsemiseksi, kun yhteistyötä asiakkaan kanssa tehdään. Näyttöön perustuvien käytäntöjen näkökulmasta vaikutuksia eli tuloksia koskeva informaatio on avainasemassa. Tavoitteiden selkeys edesauttaa myös tarkoituksenmukaisen, tavoitteiden saavuttamista koskevan mittarin valintaa (palveluntuottajayksikön tasolla mieluiten yksi). Tavoitteiden saavuttamista koskevan informaation karttuminen palvelujen järjestäjä- ja tuottajataholle edellyttää kunnollisia rekisterikäytäntöjä, joista tavoitteiden saavuttamista koskeva informaatio on käytettävissä raportointi- ja tutkimustarkoituksiin.

Liite 2. Esimerkki palvelujen rajoista, ilkeiden ongelmien kanssa kamppailevien ihmisten kohtaamisesta ja vaihtoehdoisen tuen merkityksestä

Sirkkulanpuistoyhdistys ry. on kuopiolainen kansanterveysjärjestö. Järjestöllä on muun muassa kansalaistoimintaan perustuvaa kehittämis- ja kokeilutoimintaa, jota etenkin STEA on rahoittanut.

Lähtökohdat kehittämiselle ja kokeilutoiminnalle ovat kohderyhmien tarpeissa. Kohdattujen ihmisten elämäntilanteet ovat keskeinen kehittämisen lähtökohta. Kehittämisen tuloksena on saatu parannettua muun muassa ihmisten kohtaamista, kuulemista ja ohjautumista palveluihin.

2020-luvun alkupuolella hankkeiden kohderyhmänä ovat olleet erityisesti päihteitä ongelmallisesti käyttävät, asunnottomuutta kokevat, mielenterveysongelmista kärsivät ja muuten heikossa asemassa olevat ihmiset.

Kohtaamisten avulla ihmisiä on saatu tuettua elämäntilanteessa vaikeimman yli ja on syntynyt uskoa tulevaan. Hyvinvointia tukevan kokeilutoiminnan kohteiksi on ohjautunut ihmisiä päihdepalvelusäitiöstä, sosiaalitoimen erityisryhmien asumispalvelusta ja ensisuojusta. Ihmiset eivät ole ainoastaan tukitoimien kohteita, vaan kuulluksi tulemisen kautta syntyy luottamusta ja yhteistä ymmärrystä. Kokeilutoimintaa toteutetaan hanketyönä, ja työntekijät kohtaavat ihmisiä, joilla ei ole asuntoa, henkilöpapereita, pankkitunnuksia tai puhelinta, ja joilla on päihde- ja mielenterveysongelmia sekä muita terveyshuolia. Palveluihin pääsy esimerkiksi päihtyneenä on haastavaa, ja ihmiset tarvitsevat tukea. Palvelusuhdetta pyritään usein luomaan Kelaan, sosiaalityöhön, tuettuun asumispalveluun tai terveys- ja päihdepalveluihin. Ihmisillä on aiempia kokemuksia väärinymmärretyksi tulemisesta, mikä on lisännyt toivottomuutta ja vaikeuksia kohentaa itse omaa tilannetta, ja ennakkoluuloista asennetta ilmenee myös palvelujen edustajilta. Pitkät jonotusajat ja viranomaispelko vaikeuttavat asiointia, ja monet luovuttavat. Puhelimen puute ja varattomuus tekevät usein palveluiden saavuttamisen mahdottomaksi. Usein tarjotaan asiointiapua ja toimitaan tulkkina asiakkaan ja palveluiden välillä.

Kun asiakkaan elämäntilanne on haastava, hanketyöntekijät ovat linkkinä asiakkaan ja palveluiden välillä: varataan aikoja, hoidetaan vaikeuksissa olevan ihmisen asioita hänen ystävänsä luota, kadulla tai hanketyöntekijöiden toimistolla kasvotusten, puhelimitse ja verkon välityksellä. Usein varattuja aikoja joudutaan

perumaan elämänhallintavaikeuksien vuoksi. Elämänhallintaa on kohtuutonta vaatia, jos ihmisellä ei ole esimerkiksi vakituista yösijaa. Kela, sosiaalityö, tuettu asumispalvelu, terveys- ja päihdepalvelut ovat tärkeitä sidosryhmiä.

Toimintasuosituksena on, että vaikeuksissa olevan ihmisen motivaation he-
rätessä joustavuutta niin järjestöjen tuottamassa matalan kynnyksen tuessa kuin viranomaisyhteistyössä on kyettävä lisäämään haittojen vähentämiseksi ja hyvinvoinnin lisäämiseksi.

Liite 3. Esimerkki osallistumisen ja tuen muotojen kehittamisestä ja integroinnista paikallisyhteisöön

Sosiaalityöntekijä havaitsee, että Puumalasta puuttuu matalan kynnyksen kohtaamispaikka. Kohtaamispaikkaa ja yhteisösosiaalityön mallia kehitetään ESR-rahoitteisessa Yhteistä ymmärrystä -hankkeessa. Yhteisöllisen kohtaamispaikan avajaisia vietetään joulukuussa 2016. Avajaisissa paikan nimeksi äänestetään Kylätupa sekä kerätään kuntalaisilta toiveita toiminnan sisällöstä.

Toiminnan tavoitteena on vähentää sosiaalityön ja mielenterveystoimiston asiakkaiden yksilötyön tarvetta, edistää hyvinvointia (osallisuus mukaan lukien) sekä mahdollisuutta kiinnittyä yhteisöön ja yhteiskuntaan. Työskentelyn painopisteenä on ennaltaehkäisevä työ tarjoamalla esimerkiksi matalan kynnyksen ohjausta ja neuvontaa.

Toiminta on vapaaehtoista. Kylätuvan toiminnan suunnittelu lähtee yhteisön tarpeista yhdessä suunnitellen. Yhteisön jäsenille tärkeät tapahtumat (kuten juhlapäivät) ja tavoitteet valmisteluineen luovat yhteishenkeä ja yhteenkuuluvuutta. Jokaisella on mahdollisuus valita, osallistuuko aktiivisesti vai seuraako vierestä. Yhdessä tehdään retkiä lähiympäristöön, laitetaan ruokaa, leivotaan, pelataan ja joskus tehdään retkiä, kuten lähikaupunkiin keilaamaan. Puumalan kunta osallistuu toimintaan tarjoamalla tilan ja kiinteän budjetin, jolla saadaan hankittua elintarvikkeita.

Kylätuvalla on kierrätystoimintaa sekä kehitysvammaisten ylläpitämä myymälä. Kylätupa mahdollistaa kuntouttavaan työtoimintaan osallistumisen sekä kehitysvammaisten työ- ja päivätoiminnan kokoontumisen kerran viikossa. Toiminta mahdollistaa myös työllistymisen palkkatuella. Kylätuvalla on laulettu lasten kanssa, askarreltu kehitysvammaisten kanssa, hyödynnetty yhdistysten, yritysten ja yksityishenkilöiden osaamista yhteisön hyvinvoinnin edistämiseksi.

Sosiaalityön ammattilaisen jalkautuessa kohtaamispaikkaan hänellä on tilaisuus nähdä, kuulla ja havainnoida asiakkaiden ja kuntalaisten arkeen vaikuttavia asioita. Tarvittaessa voidaan tarttua epäkohtiin kirjaten niitä sosiaaliseen raporttiin ja esittäen toimenpidesuosituksia. Tarvittaessa yhteistyötä tehdään paikallisella ja alueellisella tasolla ammattilaisten, kuntalaisten ja asiaa koskevien sidosryhmien kanssa.

Yksilötapaamisten määrän vähenemisestä ei ole tilastotietoa, mutta moni asia on hoitunut ohjauksella ja neuvonnalla kohtaamispaikassa. Asiakkaiden mukaan

kohtaamispaikasta on saatu apua laajasti erilaisiin pulmiin. Yhteisölliset kohtaamiset ovat edistäneet mielen hyvinvointia, ylläpitäneet arkirytmää ja tuoneet mielekästä tekemistä arkeen. Ajattelutapana on, että ennaltaehkäisevän työn avulla saadaan kustannusvaikuttavia tuloksia niin yksilön, yhteisön kuin yhteiskunnan näkökulmasta.

Tulosten saavuttamiseksi tarvitaan resursseja (toimintaa ylläpitävää henkilöstöä, vapaaehtoisia, tila, infrastruktuuria, osaamista). Kustannuksia aiheuttaviin resurssikysymyksiin liittyy myös haasteita. Käytäntö on osoittanut, että tarvitaan henkilö, joka koordinoi toimintaa: suunnittelee ohjelmaa yhdessä yhteisön jäsenten kanssa, ottaa päävastuun emännöinnistä ja on yhteydessä tärkeisiin sidosryhmiin. Ei riitä, että kohtaamispaikkaan jalkautuu kerran viikossa sosiaalityön ammattilainen sekä mielenterveyshoitaja. Olemassa olevan yhteisön voimavaroja olisi hyödynnettävä entistä paremmin palvelujen suunnittelussa ja kehittämisessä. Keinoina voisivat olla systemaattinen osallistujapalautteen kerääminen sekä osallistujaraatityyppinen toiminta (koska Kylätupa on olemassa ensisijaisesti vapaaehtoisen osallistumisen kautta, on asiakasraati-nimitys epäsopiva).

Liite 4. Esimerkki kuormittavassa elämäntilanteessa oleviin nuoriin kohdistuvasta yhteisöreportteritoiminnasta

Tavoitteena on, että kuormittavissa elämäntilanteissa olevien nuorten hyvinvointia voidaan edistää ja syrjäytymisriskiä vähentää. Nuorten tavoittamisen lähtökohtana on ajatus siitä, että nuoret ihmiset kykenevät lähestymään ikäisiään parhaiten ja tekemään nuorten tilannetta ymmärrettäväksi. Lähtökohtana myös on, että nuorten onnistumisen kokemukset ja elämänhaasteet eivät jäisi vain pienen piirin tietoon.

Onnistumisia ja haasteita kartoitetaan yhteisöreporttereiden avulla. Reportteriksi valitaan sosionomiopiskelijoita, jotka koulutetaan tehtävään osana koulutusohjelmaansa. Älypuhelinien avulla he tallentavat ja kuvittavat nuorten todellisuutta.

Yhteisöreportterit ovat itse osa yhteisöä, jonka jäseniä he pyrkivät tavoittamaan. Koulutetut nuoret tavoittavat nuoria, joilla on päällekkäisiä sosiaalisia ongelmia tai syrjäytymisen uhkaa. Suurin osa nuorista haluaa kertoa tarinansa omilla kasvoillaan.

Nuorten kuvaaman todellisuuden ja tilannetyypittelyn pohjalta nuorten hyvinvointia tukevien rakenteiden vahvistamiseksi etsitään ratkaisuja muun muassa kehittämistyöpajoissa.

Tulosodotuksena on, että kohderyhmänä olevien nuorten hyvinvoinnin edellytyksiä kyetään tukemaan paremmin, saamaan aikaan toimivia käytäntöjä ja edistämään nuorten hyvinvointia. (Esimerkkinä sovellettu CoSIE-hanketta ja Turun tilannekuvausta. Lähde: Kuntaliitto. Yhteisöreportteri käyttäjätiedon kerääjänä tavoittaa kohderyhmän.)

Liite 5. Esimerkki asiakasraadista, Kuopion yliopistollinen sairaala (KYS)

Tavoitteena on asiakkaiden näkökulman saaminen palvelujen suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin: asiakkailla on mahdollisuus lausua näkemyksiään muun muassa asiakaslähtöiseen hoitoon, toimivaan sairaalaympäristöön, vuoro-vaikutukseen ja yhteydenpitoon liittyen.

Kuopion yliopistollisessa sairaalassa on kuusi asiakasraatia: sairaalatasolla toimiva asiakasraati, syöpäkeskuksen asiakasraati, sydänkeskuksen asiakasraati, akuuttihoidon asiakasraati, lasten ja nuorten yksikön asiakasraati ja psykiatrian asiakasraati.

Raateja koordinoivat ja koollekutsuvat Kuopion yliopistollisen sairaalan henkilökuntaan kuuluvat jäsenet, jotka toimivat raatien ohjaajina, työskentelyn tukijoina ja näkemysten kirjaajina kehittämisehdotuksiksi. Raadit ovat kokoontuneet kolmesta neljään kertaan vuodessa.

Raadeilla on ollut merkitystä muun muassa potilashuoneiden arvioinnissa, taidehankintoihin liittyvien näkemysten esiintuojina sekä hoitoprosesseja koskevaan palautteen saamiseen ja kehittämiseen. Asiakasraatitoiminta on vakiintunut toimintatapa ja esimerkiksi osa KYS Syövänhoidon kokonaisuutta: asiakkaat ja terveydenhuollon ammattilaiset yhdessä kehittävät, suunnittelevat ja arvioivat hoidon eri vaiheita vaikuttavan ja laadukkaan syöpäpotilaan hoidon takaamiseksi. (Kela-Korhonen 2022, kirjallinen tiedonanto; Kuopion yliopistollinen sairaala KYS, Asiakasraati, saatavissa 31.8.2022 <https://www.psshp.fi/asiakasraati>)

Liite 6. Esimerkki alueraatitoiminnasta

Lappeenrannan kaupungin taajama-alueilla on toiminut vuodesta 2006 viisi alueraatia. Joutsenon kuntaliitos vuonna 2009 ja Ylämaan kuntaliitos vuonna 2011 toivat mukaan kaksi alueraatia lisää. Uusin alueraati muodostui vuonna 2015 Lappeen haja-asutusalueesta, johon kuuluu myös entinen Nuijamaan kunta.

Alueraadeissa päivitetään vuosittain eri alueiden kärkitavoitteita, tehdään parannus- ja kehittämisesityksiä ja toteutetaan yhteistyössä kaupungin kanssa erilaisia asumiseen, liikennejärjestelyihin ja palveluihin liittyviä hankkeita. Alueraatien kokoonpanoissa ovat mukana alueen aktiiviset asukkaat, asukasyhdistykset, järjestöt ja yritykset kunkin alueen toiveiden ja luonteen mukaisesti. Alueraadin tehtävänä on koota alueen asukkaiden, asukasyhdistysten ja toimijoiden näkemykset yhteen ja viedä niitä eteenpäin laajalla rintamalla.

Alueraadeilla ei ole juridista toimintavaltaa. Asukasyhteyshenkilö toimii alueraadin sihteerinä. Asukkaille on auennut raatien ja kaupungin asukasyhteyshenkilön kautta uudenlainen mahdollisuus vaikuttaa ja ottaa yhteyttä virkamiehiin ja päätöksentekijöihin. Ongelmana on nähty se, että alueraadeissa vain aktiivisimmat asukkaat saavat vastauksia kysymyksiinsä ja äänensä kuuluviin.

Etelä-Karjalan Kylät ry:n hallinnoiman Oiva osallisuus Etelä-Karjalassa -hankkeen (Maaseuturahasto) tavoitteina on ollut Etelä-Karjalan kuntien ja kaupunkien osallisuustoiminnan kehittäminen, osallistavien menetelmien ja mallien luominen sekä asukkaiden osallisuuden lisääntyminen. Lappeenrannassa toimenpiteinä on järjestetty ennen alueraatien kokouksia avoimia Mikä huolestuttaa? -tilaisuuksia, joissa asukkaat saivat kertoa positiivisia ja negatiivisia asioita sekä antaa kehittämisehdotuksia omaan asuinalueeseensa liittyen.

Keskustelussa ilmenneet asiat ovat liittyneet esimerkiksi kouluverkkoon, päivähoitoon, kaavoitukseen, teiden kuntoon ja talvikunnossapitoon. Asukasyhteyshenkilö on vienyt asukkaita askarruttavat asiat kaupungin tai muun organisaation virkamiesten tietoon. Esimerkiksi teiden kuntoon liittyvät kysymykset on viety ELY-keskuksen virkamiehelle. Nämä virkamiehet ovat tulleet alueraadin kokoukseen vastaamaan asukkaiden kysymyksiin. Tilaisuuksista saadun palautteen perusteella asukkaat ovat kokeneet tulleen kuulluiksi ja ovat saaneet vastauksia kysymyksiinsä oman alueensa asioiden osalta.

Liite 7. Esimerkki kokemusasiantuntijuuteen liittyvästä tiedonmuodostuksesta

Päivi Rissanen sosiaalityön väitöskirjassa tarkastellaan kirjoittajan omia sairastumis-, sairaala- ja kuntoutumiskokemuksia. Kirjottaja nimittää lähestymistapaansa autoetnografiseksi kokemustutkimukseksi ja lähestymistapa liitetään myös kuntoutujien kokemustutkimukseen. Aineistona on kirjoittajan ja toisen tutkijan välinen kirjallinen dialogi, päiväkirjamerkinnot, sähköpostiviestit sekä hoitajalle, ystävälle ja psykoterapeutille lähetetyt kirjeet. Tutkimuksessa avataan pyykkistä sairastamista ja kuntoutumista identiteetikysymyksenä ja tuotetaan tapoja analysoida ja tulkita kokemuksia. Kirjottaja tuo esiin kuntoutumiskokemuksia sekä vertaistuen ja kokemusasiantuntijuuden tuomia mahdollisuuksia yksilölle ja palvelujärjestelmälle. (Rissanen, 2015.)

Liite 8. Esimerkki kokemusasiantuntijuuden hyödyntämisestä

Kuopion yliopistollinen sairaala (KYS) kuvaa kokemusasiantuntijatoimintaansa niin, että pitkäaikaissairaana, vammaisen henkilön ja läheisten tiedonmuodostusta hyödynnetään sairaalan toiminnan suunnittelussa, kehittämisessä ja arvioinnissa. Kokemustoiminnan tavoitteena on ymmärryksen ja tiedon lisääminen sekä jakaminen eri sidosryhmille kuten terveydenhuollon- ja sosiaalipalvelujen ammattilaisille. ”Kokemustoiminnan nimikkeitä ovat kokemusasiantuntija ja kokemustoimija”, joilta vaaditaan toiminnan edellyttämä koulutus.

Kokemustoiminta ei ole itsenäistä ja pelkästään siitä itsestään kumpuvaan intressiin perustuvaa, vaan sen luonne on välineellistä. Kokemustoimintaa hyödynnetään työryhmissä, suunnittelussa, hoito- ja palveluketjuja kehitettäessä, ryhmäohjaajina sosiaali- ja terveydenhuollon ammattityöntekijöiden rinnalla ja koulutuksessa. Kokemusasiantuntija saa toimeksiantajalta palkkion ja matkakulukorvauksen yleisen kulkuneuvon mukaisesti toimiessaan saamiensa ohjeiden mukaisesti ja allekirjoitettuaan toimintasopimuksen.

Kokemusasiantuntijalta edellytetään, että hän

- huomioi säännöt, ohjeet ja toimintaperiaatteet sekä salassapitoa koskevat määräykset
- toimii niin, ettei hänen roolinsa sekoitu potilaan hoidosta vastaaviin terveydenhuollon ammattilaisiin.

(KYS. Kokemustoiminta. Saatavissa 6.9.2022 <https://www.psshp.fi/kokemustoiminta>)

Liite 9. Sosiaalinen raportointi

Helsingissä sosiaalista raportointia on kehitetty kehittämishankkeissa (2002–2003 ja 2015–2016) ja osana sosiaalipalveluissa tehtävää työtä. Kaupungin sosiaali- ja terveystoimialalla tuotettuja raportteja on valmistunut useita. Raporttien tavoitteina ovat olleet muun muassa palvelutarpeiden ja hyvinvoinnin selvittäminen ja sosiaalipalvelujen laatuun vaikuttaminen. Organisatorisesti ja hallinnollisesti raportteja on valmistunut esimerkiksi aikuissosiaalityöstä, asumisen tuesta, asumisneuvonnasta, etsivästä lähityöstä, gerontologisesta sosiaalityöstä, kuntouttavasta vankityöstä, psykiatrian poliklinikalta, päihdepoliklinikalta, ohjaamotoinnasta, sovittelutoiminnasta, vammaistyöstä ja maahanmuuttoyksiköstä.

Raporttien tarkoituksena on ollut vaikuttaa mallinnetun raportointitavan keinoin ja tuotetun tiedon avulla päätöksentekoon ja sitä kautta elinympäristöön sekä yhteiskunnan ja palvelujen rakenteisiin. Sosiaalinen raportointi on määriteltävissä yhdeksi kehittämisen välineeksi. Sosiaalisen raportoinnin avulla tuotetaan sosiaaliseen hyvinvointiin ja sosiaalisiin ongelmiin liittyvää tietoa ja välitetään sitä johtamisen, päätöksenteon sekä palvelujen suunnittelun ja kehittämisen tueksi. (Helsingin kaupunki. Sosiaalinen raportointi. <https://www.hel.fi/sote/fi/palaute/sosiaalinen-raportointi/>)

Liite 10. Sosiaalisten raporttien käsittely - Kainuun tapaus

Raporttien sisältöä mahdollisine toimintasuosituksineen tarkastellaan rakenteellisen sosiaalityön työryhmässä (kolmesta neljään kertaa vuodessa). Yksittäiset raportit kootaan vuosijulkaisuun. Työryhmällä on myös suositusten toimeenpanovastuuta. Raportit esitellään muun muassa sosiaali- ja terveystalouden järjestäjälle ja kuntien hyvinvoinnin ja terveyden (Hyte) työryhmille.

Liite 11. Alkoholin riskikäyttäjiin kohdistettava mini-interventio

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan vahvin tutkimusnäyttö mini-interventiosta on saatu terveydenhuollon toimenpitein toteutetusta alkoholin riskikäyttäjien mini-interventiosta: ”On arvioitu, että ainakin joka kymmenes neuvontaa saaneista riskikäyttäjistä tai alkoholia haitallisesti käyttävistä siirtyy lyhytneuvonnan jälkeen kohtuukäyttöön tai lopettaa kokonaan.” Vaikutuksen arvioidaan kestävän yhdestä kahteen vuoteen, minkä vuoksi asiaan on hyvä palata, eikä jättää ohjausta yksinomaan riskikäytön ilmenemisen varhaisvaiheeseen sijoittuvan lyhytneuvonnan varaan. Mini-interventio on myös todettu kustannusvaikuttavaksi keinoksi vähentää päihteistä aiheutuvien vakavampien haittojen riskiä sekä alkoholiriippuvuuden hoidon tarvetta. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Puheeksiotto ja mini-interventio. Saatavissa 12.9.2022 <https://thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/ehkaiseva-paihde-tyo/alkoholinkayton-puheeksiotto-ja-mini-interventio>)

Liite 12. Hyvinvointivaikutusten ennakoarviointi kaavoituksessa, esimerkki kaupunkilaisten osallistumisesta

Imatran kaupunginhallitus hyväksyi joulukuussa 2020 Saimaan Hosseinlahden ja Lempukan asemakaavoituksen vuoden 2021 kaavoitusohjelmaan. Suunnitelmas-
sa hahmoteltiin, että Saimaan rantaan tulisi n. 12–14 omarantaista tonttia ja n.
25–30 omakotitonttia järvinäköaloin rannan tuntumaan. Lisäksi rannan tuntu-
maan ajateltiin sijoitettavaksi kytkettyjä pientalotontteja.

Imatran uusi yleiskaava 2040 ”Kokoaan suurempi Imatra” eteni vuonna 2022
luonnosvaiheeseen ja se laitettiin kaupungin verkkosivuille ja kaupungintalolle
julkisesti nähtäville. Yleiskaava määrittelee maankäyttöä koko kaupungin tasol-
la pitkälle tulevaisuuteen. Yhtenä tavoitteena oli houkuttaa rantatonteilla uusia
asukkaita Imatralle. Kaavaluonnoksessa huomioitiin myös Vuoksen ympäristön
kehittäminen. Kylien ja maaseutualueiden elinvoiman säilyttäminen ja kehittämi-
nen, luonnon monimuotoisuuden turvaaminen ja rakennuksissa ajallisen kerros-
tuksellisuuden säilyttäminen pyrittiin turvaamaan. Kestävän liikkumisen tema
oli olennaisessa osassa valmisteluvaiheessa.

Kaupunkilaisille annettiin mahdollisuus vaikuttaa kaavoitukseen. Kaavatyön
eri vaiheissa järjestettiin asukastilaisuuksia, joissa avattiin kaavaratkaisua ja kuul-
tiin kaupunkilaisia. Kaupunkilaisilla annettiin mahdollisuus antaa palautetta (ky-
sely) kaavan luonnos- ja ehdotusvaiheissa.

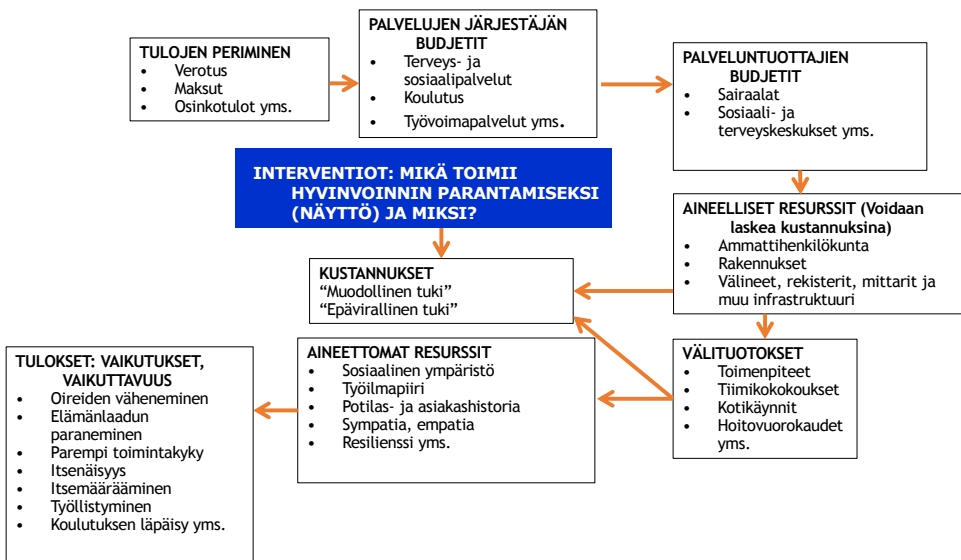
Myös Saimaan rannan kaavoitus tuli ratkaistavaksi yleiskaavan laatimisen yh-
teydessä. Ranta-alue on laajasti laajalti kaupunkilaisten virkistyskäytössä ulkoilu-
reitteineen ja uimarantoinen. Kaupunkilaisille heräsi suuri huoli ulkoilureittien
häviämisestä ja sen seurauksena niiden hyvinvointivaikutusten vähenemisestä.
Keskustelutilaisuuksissa käytiin paljon keskustelua luontoarvoista. Rantakaavasta
järjestettyyn kyselyyn saatiin palautevyöry.

Kaupunki kuuli asukkaitaan ja piti heitä arvokkaampina kuin mahdolli-
sia tulevia asukkaita. Kaupungin toive saada uusia, aktiivisia asukkaita on edel-
leen olemassa. Keskustelu ja yleiskaavan laatiminen jatkuu, ja kaupunki joutuu
jatkoksin sovittamaan nykyisten asukkaiden toiveita ja kehittämistavoitteita.
Kaupunkilaisten mielipiteen kuuleminen antoi esimerkin toimintatavasta, jossa
asukkaiden mielipiteitä ei ohiteta.

Liite 13. Palvelujen järjestämisen ja tuotannon mallinnus vaihtoehtoisten toimintatapojen vertailuun ja valintojen tekemiseen päätöksenteossa

Päätösten vaikutusten ennakoarviointi perustuu vertailuun, jossa tarkastellaan vähintään kahta vaihtoehtoa. Esittelijä tai valmistelija valmistelee ratkaisuvaihtoehtot päätöksenteon pohjaksi. Tyypillisesti nykytilannetta verrataan vaihtoehtoiseen tapaan toimia, ja päätöksentekijät tekevät poliittisen valinnan tarkoituksenmukaisimmasta toimintatavasta. Joko jatketaan nykyisellä tavalla toimia, tai valitaan vaihtoehtoinen tapa.

Alla olevan mallinnuksen avulla on kuvattu elementtejä, joita tulisi ottaa huomioon, kun nykyistä toimintamallia verrataan vaihtoehtoiseen tapaan toimia (Kuvio 2). Vaikutusten arvioinnin osalta tulisi ottaa huomioon palvelulle asetetut tavoitteet ja hyvinvointiin liittyvien tavoitteiden saavuttaminen (tulokset). Vaikutusten saavuttamisen mekanismin ymmärtäminen edellyttää myös käsitystä resursseista (aineelliset ja aineelliset) ja välituotoksista. Mallia voidaan käyttää taloudellisen arvioinnin tarpeisiin. Taloudellisessa arvioinnissa ovat mukana ainakin aineelliset resurssit (voidaan laskea kustannuksina), hyvinvointivaikutukset (tulokset) ja vertailu. (Sefton, Byford, McDaid, Hills & Knapp, 2004.)

Kuvio 2. Arvioinnin elementit palvelutuotannon mallissa (alkup. Knapp, 2013)

DIAK TYÖELÄMÄ

DIAK TYÖELÄMÄ -sarja levittää Diakin tutkimus-, kehittämistoiminnassa syntynyttä tietoa. Sarjassa julkaistaan esim. hankeraportit

Diak Työelämä 21: Jari Helminen (toim.) 2021. Strategia siivittämässä tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoimintaa – Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-toiminnan vuosikirja 6

Diak Työelämä 22: Susanna Hyväri & Pia Sahonen (toim.) 2021. Monikulttuurisen ohjausosaamisen kehittäminen – Virtaa ohjaukseen -koulutushankkeen tulokset

Diak Työelämä 23: Jari Helminen 2021. Jatkuvan oppimisen koulutukset ja osaamisen kehittämistarpeet sosiaalialalla

Diak Työelämä 24: Eeva Salmi & Kati Savela-Vilmari (toim.) 2021. Yhteiskunnallinen yrittäjyys Suomessa – Malli osatyökykyisten henkilöiden työllistämiseen

Diak Työelämä 25: Elsa Keskitalo & Päivi Vuokila-Oikkonen (toim.) 2021. Yhteiskehittämällä ratkaisuja sote-palveluihin – Kansalaiset ja palvelunkäyttäjät mukaan kehittämiseen

Diak Työelämä 26: Piia Suihkonen (toim.) 2022. Vetovoimaa vammaisalalle – Uusia opintopolkuja, osaamisen kehittämistä ja vaikuttamista

Diak Työelämä 27: Jari Helminen. 2022. Sosiaaliohjauksen tekijät ja tehtävät

Diak Työelämä 28: Mertsi Ärling ja Riia Lamminmäki (toim.) 2022. Haluamme kuulla tarinasi – Havaintoja Tule nähdyksi -hankkeesta

Diak Työelämä 29: Keijo Piirainen. 2022. Osaamisella kohti hyvinvointia – Rakenteellisen sosiaalityön opas

DIAKONIA-AMMATTIKORKEAKOULUN JULKAISUJEN KRITTEERIT

DIAK OPETUS -sarjassa julkaistaan Diakonia-ammattikorkeakoulun pedagogista kehittämistä kuvaavia julkaisuja, oppimateriaaleja, oppaita ja työkirjoja.

DIAK PUBLICATIONS -sarjassa julkaistaan Diakonia-ammattikorkeakoulun opetus-, tutkimus- ja kehittämistyöhön sekä kansainvälisiin kumppanuuksiin liittyviä julkaisuja, joiden kieli on muu kuin suomi.

DIAK PUHEENVUORO -sarjassa julkaistaan ajankohtaisia Diakonia-ammattikorkeakoulun opetus-, tutkimus- ja kehittämistyöhön pohjautuvia puheenvuoroja, katsauksia ja pamfletteja. Julkaisusarja on nopean julkaisemisen kanava.

DIAK TUTKIMUS -sarjassa julkaistaan uutta ja innovatiivista tietoa tuottavia tieteellisiä tutkimuksia Diakonia-ammattikorkeakoulun opetus-, tutkimus- ja kehittämistoiminnan alueilta. Sarja on vertaisarvioitu.

DIAK TYÖELÄMÄ -sarja levittää Diakonia-ammattikorkeakoulun tutkimus-, kehittämis- ja innovaatio toiminnassa syntyntä tietoa. Sarjassa julkaistaan esim. hankeraportit.

DIAK VUOSIKIRJA – DIAK YEARBOOK -sarjassa ilmestyy Diakonia-ammattikorkeakoulun vuosikirja.

Julkaisut ovat luettavissa avoimesti verkossa ammattikorkeakoulujen Theseus-julkaisuarkistossa.

Diak Työelämä 29

ISBN 978-952-493-403-9 (painettu)

ISSN 2343-2187 (painettu)

ISBN 978-952-493-404-6 (verkkajulkaisu)

ISSN 2343-2195 (verkkajulkaisu)

Rakenteellinen sosiaalityö pyrkii edistämään hyvinvointia ja torjumaan sosiaalisia ongelmia käytettävissä olevaan tietoon perustuen, tiedontuotantoon keskittyen ja yhteiskuntaa kehittään. Tämän julkaisun tarkoituksena on tukea rakenteellisen sosiaalityön toimeenpanoa ja osaamista alueellisella ja paikallisella tasolla. Julkaisu tarjoaa rakenteelliseen työhön menetelmiä, joita voi syventää ja soveltaa käytännössä.

Rakenteellisen sosiaalityön tavoite ja sisältö on määritelty sosiaalihuoltolaissa. Julkaisussa esitellään valikoimaa keinoista, joita tavoitteiden saavuttamiseksi on käytettävissä.

Hyvinvointialueiden, kuntien, palvelujen tuottajien ja muun tuen antajien uudistuvassa yhteistyössä rakenteellisen sosiaalityön osaamistarve ja haasteet ovat mittavat.

Ydinsanoma rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiseksi on muotoiltu ydinteeseihin. Julkaisun lopusta löytyvät liitteet täydentävät keinovalikoimaa ja antavat käytännön esimerkkejä.